

บทที่ 2

แนวคิดและทฤษฎีที่เกี่ยวข้อง

เนื้อหาในบทนี้เป็นบททบทวนเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อเป็นพื้นฐานในการศึกษาวิจัยในส่วนต่อไป ทั้งนี้โดยเริ่มจากการสร้างพื้นฐานความเข้าใจในธรรมชาติของการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายของพื้นที่โล่ง อันจะช่วยในการอธิบายปรากฏการณ์ดังกล่าว โดยเป็นศึกษาในส่วนที่เกี่ยวกับประเด็นหลักของการวิจัยนี้ อันได้แก่ โครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรมซึ่งเป็นส่วนของอุปทาน และการใช้ประโยชน์ของโครงข่ายพื้นที่โล่งซึ่งเป็นประเด็นในด้านอุปสงค์ ทั้งนี้รวมถึงการศึกษาปัจจัยสำคัญต่างๆที่มีผลในการกำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ของโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรม อันเป็นกรอบแนวทางสำหรับการเก็บข้อมูลในการศึกษาในบทต่อไปด้วย สำหรับในส่วนสุดท้ายได้ทำการศึกษาเพิ่มเติมถึงโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรมหลัก ตลอดจนพื้นที่โล่งของเมืองในต่างประเทศที่มีความน่าสนใจด้วย ทั้งนี้แนวคิดและทฤษฎีต่างๆเหล่านี้ จะเป็นข้อมูลที่สามารถนำมาชี้วัดเปรียบเทียบสถานการณ์ของโครงข่ายพื้นที่โล่งและการใช้ประโยชน์ในย่านพาณิชย์กรรมสาทร-สีลม-สุรวงศ์ ซึ่งเป็นกรณีศึกษาในงานวิจัยฉบับนี้ ว่ามีพัฒนาการอยู่ในระดับใด และยังสามารถเสริมในด้านแนวความคิดในการพัฒนาโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านฯ ดังกล่าวในอนาคตด้วย

2.1 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรม

พื้นที่โล่ง (urban open space) ตามนิยามในการศึกษานี้ หมายรวมถึงพื้นที่ทั้งหมดที่อยู่นอกเหนือจากบริเวณที่มีอาคารสิ่งก่อสร้างทั้งหมดดังที่ได้กล่าวไว้แล้วในบทนำ อย่างไรก็ตามคำว่า "พื้นที่" ตามความหมายทั่วไปจะสื่อถึงมิติเพียง 2 มิติ กล่าวคือมิติความกว้างและยาวเท่านั้น แต่สำหรับในการศึกษานี้ "พื้นที่" คือ "space" ซึ่งครอบคลุมไปถึงมิติของความสูงด้วย ทั้งนี้ Stanley (1970: 57) ได้ให้คำจำกัดความไว้อย่างครบถ้วนว่า "พื้นที่โล่ง...ไม่เพียงรวมพื้นดินและน้ำทั้งใน...พื้นที่เมืองที่ไม่ได้ปกคลุมด้วยอาคารสิ่งก่อสร้างเท่านั้น แต่รวมไปถึงอากาศและแสงที่อยู่เหนือขึ้นไปด้วย"

พื้นที่โล่งอาจจะเกิดขึ้นตามการวางแผนของมนุษย์หรือเกิดขึ้นเองโดยธรรมชาติ อันเป็นไปตามปัจจัยทางด้านวัฒนธรรมและบรรทัดฐานทางสังคมก็ได้ (Kato, 1993: 4) โครงข่ายของพื้นที่โล่งนั้น ประกอบด้วยแนวของเส้นทางคมนาคม พื้นที่สีเขียว และพื้นน้ำในลักษณะต่างๆเชื่อมโยงกัน (Iwashita, 1991: 7) ทั้งนี้ปัจจัยที่เป็นตัวกำหนดลักษณะทางกายภาพของพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรมนั้น คือ (Heckscher, 1997: 303):

- (1) จรรยาบรรณในการประกอบธุรกิจ (business ethics) : การคำนึงถึงการเอื้อประโยชน์ต่อสาธารณะโดยส่วนรวม (communal obligations) ในการประกอบธุรกิจ ซึ่งเจ้าของกิจการมักจะมีเป้าหมายที่สำคัญ คือ การสร้างให้เกิดผลตอบแทนทางธุรกิจ
- (2) ความต้องการแสดงอำนาจและความยิ่งใหญ่ทางธุรกิจ (imperial pride) โดยแสดงออกทางสิ่งก่อสร้างทั้งในด้านขนาด รูปแบบ ฯลฯ ของอาคารและพื้นที่โล่งโดยรอบ

- (3) แรงในด้านกายภาพทางธรรมชาติ (natural physical force): ปัจจัยทางธรรมชาติทางกายภาพที่ขนาดของอาคารย่อมมีความสัมพันธ์กับพื้นที่เว้นว่างโดยรอบ เช่นอาคารขนาดใหญ่ก็ย่อมมีพื้นที่โล่งรอบอาคารที่มากกว่าอาคารขนาดเล็ก เป็นต้น
- (4) นโยบายสาธารณะ (public policy): นโยบายของรัฐที่ออกมาในรูปของกฎระเบียบข้อบังคับสำหรับการพัฒนาของเอกชน และในรูปของโครงการต่างๆ เพื่อสาธารณประโยชน์เป็นสำคัญ
- (5) ราคาที่ดิน (land cost): ส่งผลกระทบโดยตรงกับลักษณะอาคาร โดยที่ดินที่มีราคาสูงมาก การลงทุนที่คุ้มค่าย่อมต้องสามารถสร้างผลกำไรให้กับผู้ประกอบการในอัตราที่สูงกว่า ซึ่งมักแสดงออกมาด้วยการใช้พื้นที่อย่างเข้มข้น คือ อาคารที่สูงขึ้น ด้วยเป็นการเพิ่มเนื้อที่ใช้สอย และใช้พื้นที่ให้มากที่สุดเท่าที่จะเป็นไปได้

August Heckscher (1997: 315-316) กล่าวว่าโครงข่ายของพื้นที่โล่งภายในแต่ละย่านของเมืองนั้นมีความแตกต่างกัน คือโครงข่ายพื้นที่โล่งภายในย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมืองมักจะมีสัณฐานทางกายภาพ (spatial texture) ที่ดีกว่า เมื่อเทียบกับโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพักอาศัย ทั้งนี้เนื่องจากในพื้นที่แรกมีราคาที่ดินที่สูงซึ่งส่งผลให้การใช้ที่ดินต้องคำนึงถึงผลตอบแทนทางธุรกิจเป็นหลัก ต่างกับในย่านพักอาศัยซึ่งมีราคาที่ดินที่ต่ำกว่า อีกทั้งยังมักมีการใช้ที่ดินประเภทอื่นๆประกอบด้วย เช่น โรงเรียน โบสถ์ ฯลฯ ที่ช่วยเพิ่มสัดส่วนของพื้นที่โล่งภายในย่านพักอาศัยด้วย

2.2 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่ง

“ตัวชี้วัดความสำเร็จของพื้นที่โล่งที่สำคัญคือการใช้ประโยชน์ของมัน” (Marcus and Francis, 1990: 1) การใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งนั้น เกิดขึ้นในรูปแบบของกิจกรรมต่างๆอันเนื่องมาจากพฤติกรรมของคน (ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสภาพแวดล้อมกายภาพในเชิงพฤติกรรม) ที่เกิดขึ้นตามความจำเป็น ความต้องการ หรือเป้าหมายของบุคคลในขณะนั้นหรือตามความคาดการณื โดยคนต่างอายุ ต่างเพศ ต่างวัย ต่างระดับรายได้ ต่างชาติพันธุ์ ต่างพื้นฐานการศึกษา ฯลฯ ย่อมมีความจำเป็น ความต้องการและเป้าหมายที่หลากหลายและแตกต่างกันไปตามประสบการณ์ในอดีตที่ต่างกันไปในแต่ละบุคคล (วิลลิสท์, 2537: 2-3) สิ่งแวดล้อมที่มีสภาพหลากหลายตลอดจนใช้สอยได้จริงและปลอดภัยจึงเป็นสิ่งจำเป็นเพื่อที่คนแต่ละคนจะสามารถเลือกประสบการณ์ที่เหมาะสมแก่การพัฒนาการของคุณสมบัติส่วนตัวของเขาและแก่เป้าหมายในชีวิตของเขา (Dubos, 1972: 184) แต่ละบุคคลต้องการความหลากหลาย ต้องการทางเลือก ทั้งความเป็นอิสระของความเป็นเมืองและความอบอุ่นและความใกล้ชิดแบบหมู่บ้านในชนบท (Sucher, 1995: 6) นั่นคือ “คนเรามีทั้งแนวโน้มต่อความต้องการชุมชน (communality) และความต้องการความเป็นส่วนตัว (individuality) บ้านที่ดีควรจะต้องก่อให้เกิดประสบการณ์ทั้งสองด้าน ทั้งความอบอุ่นลึกซึ้งจากความเป็นส่วนตัว (intimacy of privacy) และการมีส่วนร่วมกับโลกภายนอก (public world)” (Alexander, 1977 อ้างถึงใน Childs, 1999: 77) เช่นเดียวกับเมืองซึ่งจัดเป็น ‘บ้าน’ ขนาดใหญ่ ก็ควรจะมีคุณสมบัติดังนี้เช่นเดียวกัน Doxiadis (1972, 161) กล่าวว่า “ในการสร้างเมืองที่มีความสุขและปลอดภัยสำหรับคนนั้น เมืองต้องให้โอกาสในการเลือกทางเลือกที่หลากหลายในทุกทาง ตั้งแต่การสันโดษอยู่ในโลกส่วนตัว จนถึงการเข้าร่วมกับผู้คนในวิถีชีวิต

ทางสังคมและการเมือง รวมไปถึงช่วยให้คนสามารถผ่อนคลายจากความตึงเครียดต่างๆอันเกิดจากปัญหาในชีวิต เมืองควรเปิดให้โอกาสแก่ร่างกายของเขาได้ร่ายรำ แก้มัดส์ของเขาได้แสดงออกตนเองผ่านศิลปะ แก้วใจของเขาได้ซึมซับความลึกซึ้งของบทกวี ปรัชญา หรือคณิตศาสตร์ และแก้ววิญญาณของเขาได้รักและฝัน”

พื้นที่โล่งของเมืองในอดีตมีบทบาทสำคัญต่อเมืองเป็นอย่างมาก ดังเช่นพื้นที่โล่งของเมืองในยุคกลางของประเทศในยุโรป อาทิ จัตุรัสหน้าวิหารใจกลางเมืองอันเป็นเสมือนแม่เหล็กหลักดึงดูดคนนั้น มีการใช้ประโยชน์เป็นห้องนั่งเล่นกลางแจ้ง ที่พบปะสังสรรค์ ที่ตั้งตลาด ที่จัดงานเฉลิมฉลองต่างๆ และเป็นสถานที่ที่คนไปเพื่อรับรู้ข่าวสารบ้านเมือง ซื้ออาหาร สูดน้ำจากบ่อน้ำของเมือง พุดคุยแลกเปลี่ยนทรรศนะทางการเมือง หรือแม้แต่เพื่อดูความเป็นไปต่างๆภายในเมือง (Marcus and Francis, 1990: 1) ในลักษณะเดียวกันลานในวัดของไทยก็เป็นศูนย์กลางของชุมชนและมีการใช้ประโยชน์ที่หลากหลายเช่นกัน ในปัจจุบันแม่เหล็กของเมืองดังกล่าวได้เปลี่ยนจากย่านสถาบันศาสนามาเป็นย่านพาณิชยกรรมใจกลางเมือง (central business district) ตามกระแสการพัฒนาที่เปลี่ยนแปลงไป อย่างไรก็ตามความเป็นส่วนตัวที่สูงขึ้นในการใช้ชีวิตของประชากรเมืองในปัจจุบัน และการกระจายตัวของกิจกรรมและบริการต่างๆ (decentralization) ออกจากศูนย์กลางไปสู่สถานที่เฉพาะต่างๆ อาทิ ศูนย์การค้า โรงละคร สนามกีฬา สวนชุมชน ฯลฯ ตลอดจนบทบาทที่สำคัญของนวัตกรรมต่างๆ เช่น โทรศัพท์ จดหมาย คอมพิวเตอร์ ฯลฯ ทำให้โครงข่ายพื้นที่โล่งในพื้นที่แม่เหล็กนี้มีบทบาทที่ลดลงอย่างมาก อีกทั้งกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ก็แคบลง และก็มีการใช้ประโยชน์เฉพาะในช่วงเวลากลางวันของวันทำงานเท่านั้น (Marcus and Francis, 1990: 1)

แม้บทบาทของพื้นที่โล่งของเมืองในปัจจุบันจะลดลง แต่การใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งดังกล่าวก็ยังคงมีประเภทที่หลากหลายอยู่ กิจกรรมที่เกิดขึ้นในพื้นที่ลานโล่งหน้าอาคารสำนักงานต่างๆในบริเวณใจกลางเมืองนิวยอร์ก มีตั้งแต่การใช้ประโยชน์เป็นที่นัดพบเพื่อนหรือคู่รัก ที่รวมตัวของกลุ่มวัยรุ่น ที่ทานข้าวกลางวันและที่นั่งพักผ่อน ปิกนิก การพุดคุยเรื่องสัพเพเหระทั่วไป ไปจนถึงการนิเทศ (Whyte, 1980: 18-19) ในขณะที่ในพื้นที่ลานโล่งกิ่งสวน “pocket park” เปรียบได้ดั่ง “โอเอซิส” ทั้งสำหรับผู้ที่อยู่อาศัยอยู่ในเมือง และนักท่องเที่ยว เป็นทั้งที่พบปะกัน สถานที่สำหรับการออกร้านขายของ ทั้งในตอนเช้าๆหรือแม้กระทั่งยามค่ำคืน สถานที่สำหรับงานเทศกาลประเพณีต่างๆ สถานที่สำหรับการแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสาร ฯลฯ (Iwashita, 1991: 6) สำหรับถนนและทางเดินเท้า โดยทั่วไปมีหน้าที่ที่ถูกกำหนดไว้เพื่อใช้ประโยชน์ในการคมนาคมขนส่งและการเดินเท้า ในขณะที่ถนนบางสายใช้เป็นที่เดินเล่นและถนนช้อปปิ้งก็มักเป็นที่วิ่งเล่นของเด็กๆด้วย ทั้งนี้ Gehl ได้จำแนกกิจกรรมที่เกิดขึ้นในโครงข่ายพื้นที่โล่งของเมืองไว้เป็นประเภทหลักๆอย่างน่าสนใจดังนี้ (Gehl, 1987: 11-14):

“pocket park” เป็นพื้นที่โล่งสาธารณะประเภทหนึ่งที่เป็นที่รวมของกิจกรรมเพื่อการผ่อนคลายในกิจวัตรประจำวันของประชากรเป็นสำคัญ มีขนาดและรูปแบบไม่แน่นอนโดยอาจเป็นพื้นที่โล่งระหว่างหรือรอบอาคาร ที่จอดรถ ถนนหรือทางเดินขนาดเล็ก อาจเกิดขึ้นเองตามธรรมชาติหรือจากการวางแผน อยู่ภายในหรือภายนอกเมืองก็ได้ และมีคุณลักษณะที่เบียดเบียน ปลอดภัย และใกล้ชิดกว่าเมื่อเทียบกับพื้นที่โล่งประเภทอื่น เช่น สวนสาธารณะ (Iwashita, 1991: 6)

- (1) กิจกรรมจำเป็น (necessary activities): หมายถึงกิจกรรมที่มีความจำเป็นต่อการดำเนินกิจกรรมประจำวันของคน เป็นกิจกรรมที่คนไม่มีทางเลือกในการเข้าใช้ประโยชน์ในพื้นที่ ได้แก่ กิจกรรมที่เกี่ยวกับการเดินเป็นหลัก เช่น การเดินไปโรงเรียนหรือไปทำงาน รอคยประจำทางหรือรถคน ชื่อของ ทำกิจธุระต่างๆ ฯลฯ
- (2) กิจกรรมทางเลือก หรือกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ ("optional" or recreational activities): เป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับความต้องการของคนที่จะทำ และเป็นกิจกรรมที่คนตัดสินใจแล้วแต่ช่วงเวลาและสถานที่อำนวยความสะดวก โดยเป็นกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการพักผ่อนหย่อนใจเป็นหลัก เช่น การเดินเล่นรับลมหรือสูดอากาศบริสุทธิ์ ยืนนั่งเล่นเพื่อความเพลิดเพลิน ฯลฯ
- (3) กิจกรรมผลลัพธ์ หรือกิจกรรมทางสังคม ("resultant" or social activities): กิจกรรมที่เกิดต่อเนื่องจากกิจกรรมทั้งสองข้างต้น คือต้องอาศัยการที่มีคนอยู่ในพื้นที่โล่งนั้นเสียก่อน อันได้แก่ การละเล่น การทักทาย การสนทนา กิจกรรมร่วมกันของชุมชน และรวมไปถึงการปฏิสัมพันธ์ทางอ้อม (passive contact) เช่นการดูหรือฟังคนอื่น ๆ ที่อยู่ในบริเวณเดียวกันด้วย

ทั้งนี้ Gehl (1987: 16) สรุปว่าการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่ง (ชีวิตระหว่างอาคาร) นี้ ไม่ใช่การเดินเท้า หรือกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจ หรือกิจกรรมทางสังคมอย่างใดอย่างหนึ่ง แต่เป็นการผสมผสานของกิจกรรมประเภทต่างๆ เหล่านี้ในรูปแบบที่หลากหลายต่างหาก

กิจกรรมทั้งสามประเภทนี้สะท้อนออกมาในรูปแบบของการใช้ประโยชน์ที่ต่างกันไป โดยการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็ปรากฏออกมาในลักษณะที่แตกต่างกันด้วย (Stanley, 1970: 59) Brian Hackett (อ้างถึงใน ถนนศักดิ์, 2536: 24) ได้จำแนกกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจออกเป็น 2 รูปแบบคือการพักผ่อนหย่อนใจแบบใช้แรง (active recreation) และแบบไม่ใช้แรง (passive recreation) โดยรูปแบบแรกนั้นเป็นกิจกรรมในลักษณะของการออกกำลังกาย เช่น การเล่นกีฬา การเดิน การเล่นเรือ ฯลฯ เป็นสำคัญ ในขณะที่การพักผ่อนแบบไม่ใช้แรงนั้นจะเป็นกิจกรรมที่สงบเพื่อการผ่อนคลายจากความเหน็ดเหนื่อยด้วยการชื่นชมธรรมชาติ ดนตรี ศิลปะ หรือแม้แต่การนั่งเล่นเฉยๆ ความต้องการการสนทนาของคนที่แตกต่างกันไปตามอายุได้ปรากฏออกมาเป็นกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจและกิจกรรมทางสังคมที่ต่างกันด้วย ในวัยเด็กซึ่งเป็นวัยแห่งการเรียนรู้ กิจกรรมส่วนใหญ่จึงเป็นการเล่นที่มีความเป็นอิสระและส่งเสริมจินตนาการหรือที่เรียกว่า "playful play" ในขณะที่วัยรุ่นซึ่งเป็นวัยที่มีพัฒนาการทางความคิดสูงขึ้น จะนิยมทำกิจกรรมกันในกลุ่มเพื่อนฝูงเพราะเป็นช่วงที่ตกอยู่ในอิทธิพลของกลุ่มมาก สำหรับในวัยทำงานนั้น การสนทนาการเป็นผลอันเนื่องมาจากความเครียดทั้งทางร่างกายและจิตใจจากการทำงาน โดยกิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจที่เกิดขึ้นมีทั้งที่มีความต่อเนื่องจากการทำงานตามทฤษฎีส่วนเกิน (spill over theory) คือคนที่ทำงานใช้ความคิดก็มักจะนิยมกิจกรรมที่ใช้ความคิดเช่นกัน แต่เป็นในรูปแบบที่ต่างไป เช่น ผู้บริหารเล่นหมากรุก เป็นต้นในทางกลับกันตามทฤษฎีส่วนขาด (compensation theory) กิจกรรมพักผ่อนหย่อนใจอยู่ในรูปของการชดเชยสิ่งที่ขาดไปจากการทำงาน เช่น คนที่ใช้ความคิดในการทำงานมากทำกิจกรรมในยามว่างที่ต้องใช้แรงมาก อาทิ การเล่นเทนนิส เป็นต้น สำหรับคนในวัยชราานั้นกิจกรรมส่วนใหญ่จะเป็นการออกกำลังกายเบาๆ เพื่อดูแลสุขภาพและการพูดคุยกันกับเพื่อนๆ เพื่อคลายเหงา (ถนนศักดิ์, 2536: 270-272)

นอกจากนี้กิจกรรมทางสังคมมีลักษณะที่แตกต่างไปตามบริบทของพื้นที่รองรับกิจกรรมที่ต่างไปด้วย กล่าวคือ ในพื้นที่ศูนย์กลางของเมืองนั้น กิจกรรมที่เกิดขึ้นจะเป็นการปฏิสัมพันธ์ทางอ้อม (passive contact) เป็นสำคัญ ทั้งนี้การปฏิสัมพันธ์ในลักษณะนี้ แม้จะเป็นเพียงผิวเผินแต่ก็สามารถเป็นต้นตอที่ทำให้เกิดการปฏิสัมพันธ์ในรูปแบบที่ลึกซึ้งขึ้นได้ ในขณะที่ในพื้นที่ที่มีประชากรจำนวนจำกัดและมีภูมิหลังหรือความสนใจร่วมกัน เช่นในบริเวณละแวกบ้านพักอาศัย หรือละแวกที่ทำงาน เป็นต้น ผู้คนส่วนใหญ่จะพบเห็นกันเป็นประจำ และ/หรือรู้จักกัน การปฏิสัมพันธ์จึงมักจะลึกซึ้งมากกว่า โดยเกิดขึ้นในรูปแบบของการทักทาย การสนทนา การพูดคุย และการละเล่นต่างๆ (Gehl, 1987: 15) นอกเหนือจากนี้กิจกรรมทางสังคมยังหมายรวมถึงการรวมกลุ่มกันของประชากรจำนวนมากเพื่อการประกอบพิธีกรรม งานประเพณี งานเฉลิมฉลอง งานรื่นเริงต่างๆ ฯลฯ ด้วย (ถนอมศักดิ์, 2536: 25)

กิจกรรมที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่นั้น มีความหนาแน่นที่แตกต่างกันไป ความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์มักจะมีความสัมพันธ์กับความหลากหลายของกิจกรรมที่เกิดขึ้น กล่าวคือพื้นที่โล่งที่มีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นก็มักจะมีกิจกรรมในหลากหลายประเภทมากกว่า ในขณะที่พื้นที่โล่งที่มีความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์น้อย ประเภทการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นก็เป็นแค่การเดิน (Whyte, 1980: 14-15) จำกัดอยู่ในประเภทกิจกรรมจำเป็นเท่านั้น Whyte (1980: 69-73) ได้เสริมเกี่ยวกับประเด็นในด้านความหนาแน่นด้วยว่า ระดับความหนาแน่นของการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นมีระบบการควบคุมโดยตัวมันเอง (self-leveling capacity) กล่าวคือโดยธรรมชาติแล้วควมมีมาตรฐานในการตัดสินใจในการเลือกใช้พื้นที่โล่ง โดยสามารถวัดระดับของความหนาแน่นได้โดยอัตโนมัติและได้ดีด้วย ดังนั้นการมีคนมาใช้พื้นที่จำนวนมากจึงไม่ใช่ปัญหา หากแต่จะทำให้พื้นที่โล่งนั้นคือคัมภีร์ชีวิตชีวาขึ้นต่างหาก

เมื่อพิจารณานำเอาระบบลำดับคีย์มาใช้กับความสัมพันธ์ของกลุ่มคนที่เกิดขึ้นในแต่ละพื้นที่ การใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนี้ก็สามารถจำแนกได้ในแง่ของระดับความเป็นสาธารณะด้วย โดยเริ่มตั้งแต่ (1) ระดับส่วนตัว (private) เช่นพื้นที่สวนที่อยู่ภายในบริเวณบ้าน (2) พื้นที่ที่อยู่ในบริเวณกลุ่มบ้านพักอาศัย ซึ่งจัดว่ามีระดับความเป็นสาธารณะที่สูงกว่า แต่ยังคงอยู่ในกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์เฉพาะในกลุ่มเท่านั้น (3) พื้นที่โล่งของชุมชนซึ่งตั้งอยู่ในละแวกบ้าน จัดว่ามีการใช้ประโยชน์ในระดับกึ่งสาธารณะ (semi-public) ด้วยมีความเป็นสาธารณะที่มีกลุ่มผู้ใช้ประโยชน์ที่กว้างขึ้นอีก และ (4) พื้นที่โล่งที่เป็นสาธารณะโดยสมบูรณ์ (public) เช่นพื้นที่โล่งหน้าอาคารรัฐบาลของเมือง ที่มีกลุ่มผู้ใช้ที่กว้างขวางคือประชากรโดยรวมของเมือง ทั้งนี้ระดับความเป็นสาธารณะของการใช้ประโยชน์นี้สามารถจำแนกได้ละเอียดหรือหยาบกว่านี้ โดยขึ้นอยู่กับในแต่ละกรณีไป (Gehl, 1987: 60-61) ระดับความเป็นสาธารณะที่ต่างกันนี้สามารถตอบสนองความต้องการของคนที่แตกต่างกัน กล่าวคือในระดับส่วนตัว คนสามารถใช้ประโยชน์เพื่อการผ่อนคลายความเครียดจากชีวิตประจำวัน และคนสามารถปฏิสัมพันธ์กับคนที่มีความคุ้นเคยกันในพื้นที่โล่งที่มีลักษณะกึ่งสาธารณะในระดับละแวก ในขณะที่ในพื้นที่สาธารณะ คนอาจต้องสูญเสียความรู้สึกปลอดภัยที่ได้ในพื้นที่โล่งสองแบบแรกไปบ้าง แต่ได้ความรู้สึกตื่นเต้นคึกคักและความหลากหลายมาแทน (Heckscher, 1997: 316-319) ทั้งนี้พื้นที่โล่งพื้นที่หนึ่งสามารถมีการพัฒนาเปลี่ยนแปลงระดับความเป็นสาธารณะของมันได้ เมื่อการที่มีคนมาใช้

ประโยชน์ในพื้นที่นั้นเป็นประจำก็หมายความว่าพื้นที่นั้นได้พัฒนาอาณาเขตของความเป็นสาธารณะ (public realm) ขึ้นมาแล้ว (Childs, 1999: 23)

เพราะว่ามนุษย์ต้องจัดสรรเวลาในแต่ละวันเพื่อประกอบกิจกรรมต่างๆกัน มนุษย์จึงมีความผูกพันกับเวลาอยู่เสมอ ในลักษณะเดียวกันการใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นในโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นจึงมีมิติของเวลาเข้ามาเกี่ยวข้องด้วย โดยกิจกรรมที่เกิดขึ้นก็มีความแตกต่างกันไปในแต่ละช่วงเวลาของวัน อีกทั้งอาจเปลี่ยนแปลงไปตามสัปดาห์ เดือน ปี หรือฤดูกาลด้วย (วิลลิสท์, 2537: 2) อย่างไรก็ตามการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งนี้มักจะมีรูปแบบของปรากฏการณ์ในการกระจายไปในพื้นที่ในแต่ละวันที่ค่อนข้างสม่ำเสมอใกล้เคียงกัน (Whyte, 1980: 18) นอกจากนี้กิจกรรมที่เกิดขึ้นยังใช้ระยะเวลาที่ยาวสั้นต่างกันด้วย (ถนอมศักดิ์, 2536: 23)

2.3 แนวคิดทฤษฎีเกี่ยวกับปัจจัยที่กำหนดสภาพการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง

การพัฒนาโครงข่ายพื้นที่โล่งให้มีสภาพการใช้ประโยชน์ของพื้นที่โล่งอย่างมีประสิทธิภาพ สามารถตอบสนองความต้องการของประชากรเมืองได้อย่างดีนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยต่างๆหลายประการด้วยกัน ทั้งที่เป็นปัจจัยในระดับเมือง ระดับย่าน และระดับของพื้นที่โล่งและพื้นที่โดยรอบเอง ปัจจัยขั้นต้นในระดับเมืองที่มีผลต่อความสำเร็จของพื้นที่โล่งคือขนาดของเมือง ความหนาแน่นที่สูงของเมืองขนาดใหญ่ ทำให้เกิดอุปทานคือผู้ใช้จำนวนมากที่มีศักยภาพต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่ส่วนใหญ่ของโครงข่ายพื้นที่โล่งภายในย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมือง (Whyte, 1980: 90) ในทางกลับกัน ความหนาแน่นต่ำทำให้เกิดการกระจายตัวของประชากรและเหตุการณ์ต่างๆภายในเมืองออกไปอย่างกว้างขวาง (Gehl, 1987: 48) อย่างไรก็ตามความต่อเนื่องของเนื้อเมืองก็เป็นปัจจัยที่สำคัญเช่นกัน ทั้งนี้หากเมืองมีขนาดใหญ่แต่มีเนื้อเมืองที่กระจุกกระจาย เช่น เมืองฮุสตัน (Houston) ในสหรัฐอเมริกา ซึ่งมีพื้นที่จอร์จมาแทรกอยู่ในส่วนต่างๆของเนื้อเมืองแล้ว ก็ไม่อาจเกิดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งที่นับว่าประสบความสำเร็จได้ (Whyte, 1980: 90) ซึ่งสอดคล้องกับแนวคิดของ Gehl (1987: 23,33) ที่ว่าเมืองที่มีการแบ่งแยกหน้าที่ของแต่ละเมืองอย่างชัดเจน ทำให้เกิดระยะระหว่างอาคารและประโยชน์ใช้สอยต่างๆของเมืองมากานั้น เป็นการกระจายคนและกิจกรรมไปในเวลาและสถานที่ที่ต่างกัน ในขณะที่เดียวกัน การพึงพารถยนต์ในระดับสูงก็ส่งผลในทางเดียวกัน และยังทำให้กิจกรรมทางสังคมที่เคยเกิดขึ้นหายไปด้วย (Childs, 1999: 59)

ประเภทการใช้ที่ดินภายในพื้นที่ที่มีผลต่อลักษณะทางกายภาพและสภาพการใช้ประโยชน์ในโครงข่ายพื้นที่โล่งเช่นกัน โดยกล่าวได้ว่า บริเวณชุมชนที่มีการกระจุกตัวของอาคารสำนักงานและแหล่งงานประเภทอื่นๆ โดยเป็นการใช้ที่ดินส่วนใหญ่ของพื้นที่นั้น จะมีผลทำให้ชุมชนเป็นศูนย์กลางในด้านอื่นๆ เช่น ในด้านการค้า การบริการ และการอุปโภคบริโภคด้วย อันจะส่งผลให้พื้นที่โล่งในพื้นที่มีน้อยและมีขนาดเล็ก การใช้ประโยชน์นอกจากการเดินทางไปมาแล้ว ส่วนใหญ่จะเป็นการพักผ่อนหย่อนใจและการประกอบกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับการค้าและการบริการเป็นสำคัญ สำหรับในพื้นที่ที่มีการใช้ที่ดินประเภทพักอาศัยเป็นส่วนใหญ่ นั้นซึ่งมักจะมีการใช้ที่ดินที่เบาบางกว่า พื้นที่โล่งในพื้นที่นี้จึงมีมากกว่าและมีขนาดใหญ่กว่า โดยส่วนมากมักจะมีการใช้ประโยชน์ที่มีรูปแบบที่คล้ายคลึงกัน คือเพื่อการพักผ่อนหย่อนใจแบบไม่ใช้แรงและการออกกำลังกายเป็นสำคัญ (Stuart อ้างถึงใน ถนอมศักดิ์, 2536: 269-270)

นอกจากนี้ความหลากหลายในด้านพื้นฐานวัฒนธรรมและเชื้อชาติของประชากร ตลอดจนสภาพภูมิประเทศของเมืองก็เป็นปัจจัยในการก่อให้เกิดความหลากหลายในโครงข่ายพื้นที่โล่ง ทั้งในแง่การใช้ประโยชน์ที่เกิดขึ้นและทางด้านกายภาพด้วย (Takashima, 1991: 88) ทั้งนี้แต่ละเมืองก็มีพื้นฐานธรรมเนียมประเพณี (tradition) ในการใช้ประโยชน์พื้นที่โล่งที่แตกต่างกัน โดยธรรมเนียมดังกล่าวจะมีความเด่นชัดที่สุดในเมืองต่างๆในประเทศในแถบชายฝั่งทะเลเมดิเตอร์เรเนียนในประเทศยุโรป อย่างไรก็ตามค่านิยมในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งนี้สามารถพัฒนาขึ้นได้ (Whyte, 1980: 27) ดังจะเห็นได้จากปรากฏการณ์ในเมืองในตอนเหนือของยุโรป ซึ่งแม้สภาพอากาศกลางแจ้งจะไม่อำนวยและไม่ได้มีค่านิยมดังกล่าวมาแต่เดิมแต่ก็ได้มีการพัฒนาโครงข่ายพื้นที่โล่งขึ้นอันได้ก่อให้เกิดค่านิยมดังกล่าวขึ้นมาแล้ว ดังเช่นที่ Whyte (1980: 16) กล่าวไว้ว่า “อุปทานก่อให้เกิดอุปสงค์” นั่นเอง

การใช้ประโยชน์และความนิยมของคนในการใช้พื้นที่โล่งนั้น ขึ้นอยู่กับปัจจัยด้านที่ตั้งและรายละเอียดของการออกแบบพื้นที่นั้นเป็นอย่างมากด้วย (Marcus and Francis, 1990: 5) ในขั้นต้น โครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นต้องมีการประสานเชื่อมโยงกับเนื้อเมืองเป็นอย่างดี (city weaving) (Childs, 1999: 24-31) ทั้งนี้การเรียงตัวของพื้นที่โล่งในโครงข่ายนี้ มีความสำคัญต่อการกำหนดระดับของการใช้ประโยชน์มากกว่าที่ว่าจะมีปริมาณพื้นที่โล่งมากน้อยเท่าไร (Stanley, 1970: 64) นอกจากนี้พื้นที่โล่งต้องมีการเชื่อมโยงกับเส้นทางเดินเท้า (pedestrian flow) เป็นอย่างดีด้วย พื้นที่โล่งที่มีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นนั้น มักอยู่ในบริเวณเส้นทางเดินเท้าที่เชื่อมโยงจุดสำคัญ (choke points) ต่างๆของย่านเข้าด้วยกัน เช่น สถานีรถไฟ ป้ายรถประจำทาง อาคารขนาดใหญ่ เป็นต้น (Whyte, 1980: 12) พื้นที่โล่งของย่านที่ดีควรตั้งอยู่ในเขตอิทธิพลขั้นแรก (primary catchment) ของบริเวณย่านที่มีความหลากหลายและความหนาแน่นการใช้ที่ดินในระดับสูง คือในรัศมีประมาณ 275 เมตร (900 ฟุต) ซึ่งโดยมากจะขยายออกไปถึงในระยะเวลาการเดินทาง 5 นาที หรือประมาณ 610 เมตร (2,000 ฟุต) (Childs, 1999: 24)

อย่างไรก็ดี จากผลการศึกษาของ Whyte (1980: 24-28) ปรากฏว่า ภายใต้ปัจจัยที่เกี่ยวข้องกับสภาพที่ตั้งที่ใกล้เคียงกัน ไม่ใช่ว่าพื้นที่โล่งทั้งหมดจะมีการใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นเหมือนกันไปหมด ทั้งนี้ยังขึ้นอยู่กับสภาพของพื้นที่โล่งและบริเวณโดยรอบด้วย โดยพื้นที่โล่งที่มีลักษณะทางกายภาพที่ดีนั้น มีผลต่อการเพิ่มขึ้นของการใช้ประโยชน์ทั้งในด้านปริมาณผู้ใช้ ระยะเวลาเฉลี่ยในการใช้ และความหลากหลายของประเภทกิจกรรมด้วย (Gehl, 1987: 35) ทั้งนี้ Gehl (1987: 13) กล่าวเสริมว่า คุณภาพทางกายภาพของพื้นที่โล่งนี้ มีความสำคัญต่อการเกิดขึ้นของกิจกรรมเป็นอย่างมาก โดยเมื่อมีคุณภาพที่ดีนอกจากกิจกรรมจำเป็นจะมีมากขึ้นและด้วยระยะเวลาที่นานขึ้นแล้ว ยังเป็นผลให้เกิดกิจกรรมทางเลือก (optional activities) ขึ้นในจำนวนและความหลากหลายที่มาก แตกต่างจากพื้นที่ที่มีคุณภาพต่ำอย่างสิ้นเชิง อีกทั้งยังก่อให้เกิดกิจกรรมทางสังคม (social activities) ต่างๆตามมาด้วย

เนื่องด้วยโดยทั่วไปโครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นเป็นพื้นที่ที่เปิดโล่งโดยไม่มีการควบคุมสภาพอากาศ สภาพอากาศในพื้นที่ (microclimate) จึงมีบทบาทสำคัญต่อคุณภาพของพื้นที่ ซึ่งจะส่งผลในการกำหนดการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งด้วย ทั้งนี้โดยมีแสงแดด อุณหภูมิ ความชื้นและลม เป็นองค์ประกอบหลัก (Childs, 1999: 29) Whyte (1980: 40-42) กล่าวว่าแสงแดดทำให้คุณภาพของประสบการณ์ที่คนจะได้รับจากการใช้

ประโยชน์ในพื้นที่โล่งนั้นดียิ่งขึ้น โดยทำให้คนมีทางเลือกได้มากขึ้น อยู่ในแดด ในร่ม หรือร่มรำไรก็ได้ อย่างไรก็ดี แสงแดดนั้นจะมีผลต่อระดับการใช้ประโยชน์ที่ต่างกันแล้วแต่ฤดูกาลและสถานที่ด้วย สำหรับเมืองที่มีฝนตกชุก ฝนอาจทำให้เกิดการลดลงของการใช้ประโยชน์ด้วย แต่ร่ม กันแดด หลังคากระจกและเพอร์นิเจอร์ที่แห้งได้เร็ว ก็สามารถช่วยลดปัญหาดังกล่าวได้ นอกจากนี้ระดับเสียงและแสงที่พอเหมาะ ก็เป็นปัจจัยที่ต้องคำนึงถึงด้วย (Childs, 1999: 29)

“สถานที่จะมีชีวิตชีวาที่ต่อเมื่อพื้นที่นั้นเปิดโอกาสให้คนสามารถจะสื่อสารกับธรรมชาติรอบตัวได้” (Iwashita, : 8) โครงข่ายพื้นที่โล่งนั้นมีคุณลักษณะของธรรมชาติคือ “ความเปิดโล่ง” เป็นทุนอยู่แล้ว อย่างไรก็ดี คุณภาพทางกายภาพของพื้นที่โล่งในส่วนนี้ ยังขึ้นอยู่กับองค์ประกอบหลักอีก 2 ประการ อันได้แก่ ต้นไม้และน้ำ ต้นไม้เป็นปัจจัยทางธรรมชาติที่เสริมสร้างพื้นที่โล่งด้วยเหตุผลหลายประการด้วยกัน กล่าวคือ ทั้งทำให้เกิดทัศนียภาพที่สวยงาม และให้ความรู้สึกอบอุ่นและปลอดภัยในการใช้พื้นที่ด้วย อีกทั้งยังช่วยลดอุณหภูมิและให้ร่มเงาที่พอเหมาะ อันส่งผลทำให้คนรู้สึกสบายเมื่ออยู่ใต้ต้นไม้ (Whyte, 1980: 46) ซึ่งเป็นปัจจัยที่มีความสำคัญอย่างยิ่งต่อเมืองที่มีสภาพอากาศแบบร้อนชื้น (Golany, 1995: 170) ในขณะเดียวกัน การใช้ “น้ำ” ร่วมเป็นองค์ประกอบในพื้นที่โล่งนั้น สามารถสร้างความใกล้ชิดกับทางธรรมชาติได้ ทั้งทางทัศนียภาพ การสัมผัสโดยตรง และรวมทั้งทางเสียงที่เกิดจากการใช้น้ำในรูปแบบของน้ำพุและน้ำตกด้วย ทั้งนี้โดยเสียงดังกล่าวมีส่วนช่วยในการกลบมลพิษทางเสียงภายในเมืองได้ด้วย (Whyte, 1980: 47-48)

พื้นที่โล่งต้องมีองค์ประกอบทางกายภาพที่ให้ความรู้สึกในเชิงจิตวิทยาที่เชื่อเชิญและให้ความรู้สึกว่าเป็นพื้นที่สาธารณะที่สามารถเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ด้วย (public realm) โดยพื้นที่โล่งต้องมีความต่อเนื่องที่กลมกลืนกันกับพื้นที่รอบข้าง ในลักษณะที่ว่าไม่สามารถจะแบ่งพื้นที่โล่งออกมาได้อย่างชัดเจน การเชื่อมต่อนี้รวมไปถึงการเชื่อมต่อทางสายตาด้วย (Whyte, 1980: 57-58) คนใช้สายตาเป็นเครื่องมือเบื้องต้นในการเลือกโดยสายตานั้นเป็นสื่อในการรับรู้ข่าวสารที่ดีที่สุดของมนุษย์ (Hall, 1982: 42) “ถ้าคนมองไม่เห็นพื้นที่โล่งนั้น คนก็จะไม่ใช่” (Whyte, 1980: 57) ทั้งนี้พื้นที่โล่งต้องให้ความรู้สึกปลอดภัยต่อการใช้ประโยชน์ด้วย เช่น ในพื้นที่ควรมีไฟให้แสงสว่างในตอนกลางคืนและหรือพนักงานรักษาความปลอดภัย การออกแบบต้องไม่ทำให้เกิดพื้นที่จุดอับ และพื้นที่ต้องสามารถมองเห็นจากบริเวณโดยรอบที่มีคนอื่น ๆ อยู่ด้วย (eye on streets) เป็นต้น องค์ประกอบเหล่านี้เป็นปัจจัยเบื้องต้นที่ทำให้พื้นที่โล่งดูปลอดภัยได้ (Childs, 1999: 27) ทั้งนี้ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง คนส่วนใหญ่มักจะเลือกพื้นที่ในส่วนที่เป็น “ขอบ” คือพื้นที่ที่เป็นจุดยึดได้เชิงจิตวิทยา เช่น ที่นั่ง ผนัง เสา ต้นไม้ (Joardar and Neill, 1978: 489 อ้างถึงใน Childs, 1999: 27) ในลักษณะนี้คนจะรู้สึกทางด้านหลังได้รับการปกป้อง ในขณะที่ด้านหน้าก็หันออกไปทางด้านที่มีมุมมองที่กว้างขวางได้ (Whyte, 1980: 22)

ในการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่ง คนต้องสามารถรู้สึกถึงความเป็นเจ้าของพื้นที่ (sense of belonging) ในพื้นที่โล่งนั้นด้วย อันจะทำให้คนที่ใช้ประโยชน์รู้สึกผ่อนคลายและเต็มทีกับการประกอบกิจกรรมต่างๆ ทั้งนี้ Childs (1999: 26) ได้กล่าวถึงองค์ประกอบที่สำคัญต่อคุณภาพของพื้นที่โล่งในด้านนี้ว่าคือ ที่นั่ง กิจกรรมในพื้นที่และขนาดของพื้นที่.

- (1) ที่นั่ง: จำนวนที่นั่งเป็นปัจจัยสำคัญต่อปริมาณของผู้ใช้พื้นที่โล่ง (Whyte, 1980: 28) นอกจากนี้ที่นั่งในพื้นที่โล่งนั้นควรจะต้องมีความหลากหลายในรูปแบบด้วย เช่น ที่นั่งที่เป็นเก้าอี้ ขอบกระเบื้องไม้ หรือพืชนามหญ้า เป็นต้น (Childs, 1999: 27)
- (2) กิจกรรมในพื้นที่: อาหารเป็นปัจจัยดึงดูดการใช้ประโยชน์ที่ดีมาก ทั้งนี้การบริการอาหารในพื้นที่โล่งอาจมาในรูปแบบที่แตกต่างกัน ทั้งร้านขายอาหารแผงลอย ร้านอาหารขนาดเล็กริมทางเดินเท้า (sidewalk cafe) ตลาดขายสินค้าเกษตร ฯลฯ ในขณะที่อาหารดึงดูดคนได้อย่างต่อเนื่อง คนก็ดึงดูดคนอื่น ๆ ด้วย (Childs, 1999: 28) ดังที่ Whyte (1980: 19) กล่าวไว้ว่า “สิ่งที่สามารถดึงดูดคนได้ดีที่สุดคือคน” การเคลื่อนไหวของคนเป็นประสบการณ์ที่ดีที่สุดอย่างหนึ่งเมื่อเทียบกับอาคารหรือสิ่งไม่มีชีวิตอื่น ๆ แล้ว ด้วยการรับรู้และสัมผัสคนที่พูดหรือเคลื่อนไหวอยู่นั้นเป็นประสบการณ์ที่มีคุณค่าด้วยความหลากหลายทางความรู้สึก (sensual variation) ที่มากกว่า (Gehl, 1987: 23) ปัจจัยที่สำคัญอีกประการที่สำคัญที่ทำให้พื้นที่โล่งมีชีวิตชีวาและเป็นมิตรมากขึ้น คือองค์ประกอบต่างๆ อาทิ ภาพความคึกคักบนถนน พื้นที่แสดงสินค้าหน้าร้าน (window display) กิจกรรมประเภทคอนเสิร์ต การแสดงริมถนน การแสดงดนตรี และกิจกรรมที่เกี่ยวข้องกับน้ำ วัตถุที่สามารถดึงดูดความสนใจของคน (เช่น ประติมากรรม) ทัศนภาพที่แปลกตา เป็นต้น ทั้งนี้องค์ประกอบเหล่านี้ สามารถกระตุ้นให้เกิดกิจกรรมการปฏิสัมพันธ์ (triangulation) ระหว่างคนกลุ่มต่างๆ ในพื้นที่ด้วย (Whyte 1980: 94-98) นอกจากนี้ องค์ประกอบในด้านสาธารณูปการที่คอยบริการคนที่มาใช้พื้นที่โล่ง เช่น น้ำดื่ม เครื่องเอทีเอ็ม กระดานข่าว โทรศัพทสาธารณะ ตู้ไปรษณีย์ ก็มีบทบาทต่อการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งเช่นกัน โดยเฉพาะในเวลานอกเหนือจากช่วงที่มีการใช้ประโยชน์สูงสุด (Childs, 1999: 28)
- (3) ขนาดของพื้นที่โล่ง: “ธรรมชาติของมนุษย์เวลามีพื้นที่ว่างเปล่าเหลือเฟือก็จะรู้สึกอ้างว้าง มีไม่พอก็อึดอัด” (สมศรี, 2534: 83) อย่างไรก็ตาม ไม่มีขนาดที่ตายตัวสำหรับพื้นที่โล่ง แต่ที่สำคัญคือขนาดดังกล่าวต้องสามารถทำให้คนรู้สึกได้ถึงกรอบล้อม (sense of enclosure) ได้อย่างเหมาะสม (Childs, 1999: 29)

โดยสรุปแล้วในส่วนขององค์ประกอบทางกายภาพนั้น ความหลากหลายของพื้นที่โล่งอันจะสร้างให้เกิดความซับซ้อนของสัมผัสการรับรู้ (sensory complexity) แก่ผู้ใช้ประโยชน์เป็นสิ่งที่สำคัญอย่างมาก (Childs, 1999: 30) กลิ่นของอาหาร ดนตรีจากนักดนตรีข้างถนน เสียงใบไม้ไหว กลิ่นดอกไม้ การสัมผัสแสงแดดและลม ทิวทัศน์ภูมิทัศน์เมือง ภาพของคนที่ยักเียวบนทางเดินเท้า คนบนลานสเก็ต การออกแบบของพื้นที่โล่งตลอดจนอาคารในพื้นที่ใกล้เคียง รูปทรง สี สัน และองค์ประกอบในพื้นที่เช่น น้ำพุ ประติมากรรม ลานการแสดง ฯลฯ สามารถทำให้พื้นที่โล่งดูน่าสนใจได้ ทั้งนี้กิจกรรมที่มีความแตกต่างไปในแต่ละฤดูกาลช่วยเพิ่มจังหวะของชีวิตในพื้นที่โล่งด้วย (Childs, 1999: 30-31) สำหรับพื้นที่โล่งที่ไม่มีความหลากหลายนั้น มักมีการใช้ประโยชน์ในระดับต่ำ (Marcus and Francis, 1990: 19)

นอกเหนือจากปัจจัยเชิงกายภาพของพื้นที่โล่งข้างต้นแล้ว หากพื้นที่โล่งมีคุณสมบัติในเชิงนามธรรมของพื้นที่โล่งร่วมด้วย เช่น เอกลักษณ์อันโดดเด่นของพื้นที่สามารถเป็นสิ่งดึงดูดคนให้เข้าไปสัมผัสได้ (ถนนม-

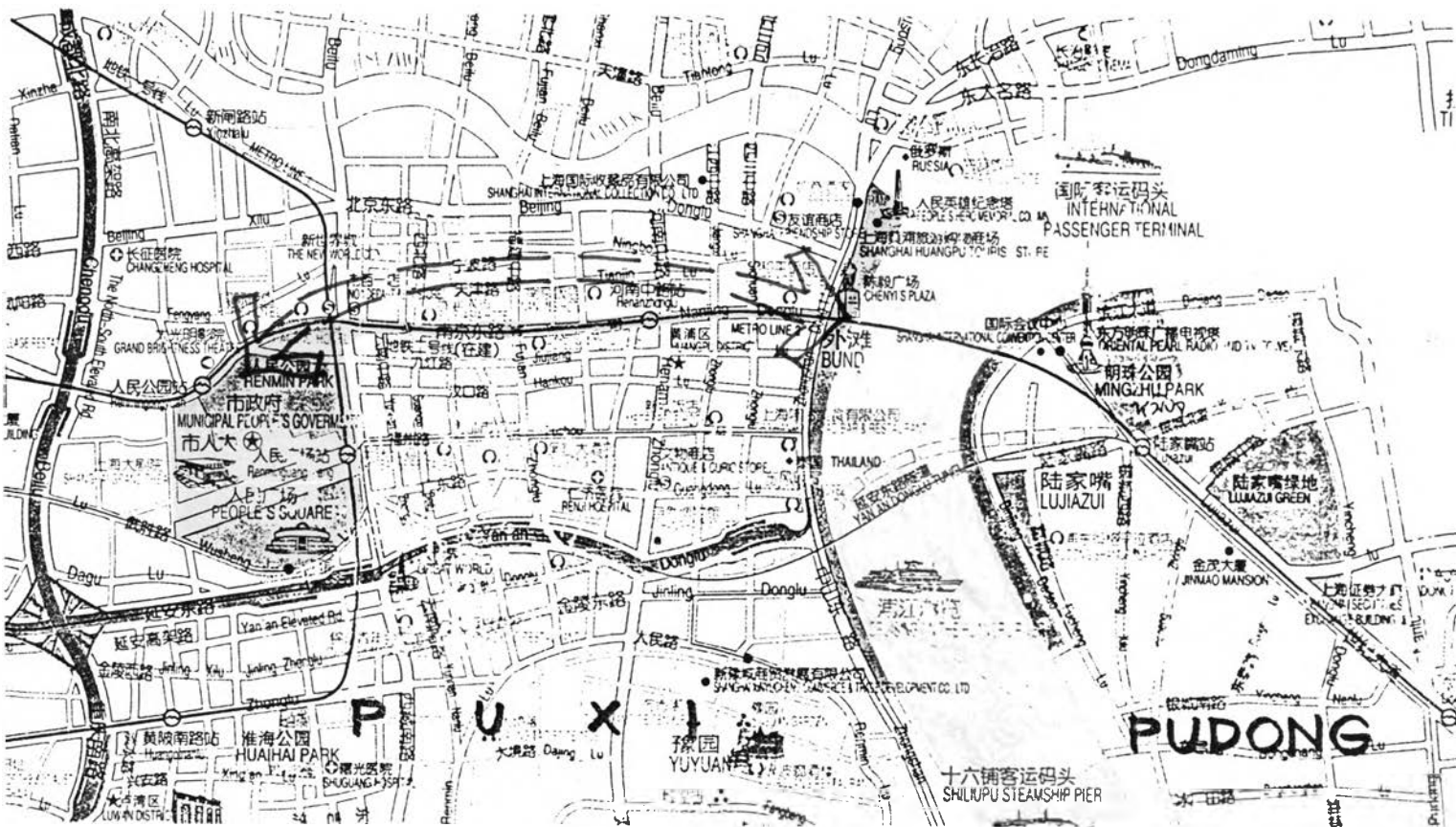
ศักดิ์, 2536: 28) หรือบริบทที่เกิดจากการสะสมประสบการณ์และความรู้สึกที่เกี่ยวข้องกับพื้นที่โล่งหนึ่งๆ อันก่อให้เกิดการพัฒนาความสัมพันธ์ทางจิตใจและความผูกพันของผู้ใช้ต่อพื้นที่โล่งนั้น ก็สามารถทำให้เกิดการใช้ประโยชน์ขึ้นอย่างต่อเนื่องได้ด้วยเช่นกัน เป็นต้น (Kato, 1993: 6) ในทางกลับกันแม้พื้นที่โล่งจะมีองค์ประกอบทางกายภาพที่ดี หากแต่มีการบริหารจัดการที่กีดกันไม่ให้เกิดการใช้ประโยชน์และการปฏิสัมพันธ์ทางสังคมในพื้นที่โล่งเหล่านั้น ก็ไม่อาจจะเกิดกิจกรรมในพื้นที่โล่งดังกล่าวอย่างเต็มที่ได้ การกีดกันดังกล่าวมักเกิดขึ้นในพื้นที่ที่มีการถือครองโดยเอกชนบางกลุ่มที่มีทัศนคติในแง่ลบต่อบุคคลที่ไม่พึงประสงค์ เช่น คนจรจัด คนแก่ ทายแร่แผงลอย วัยรุ่น คนแก่ นักดนตรีริมถนน ฯลฯ ทั้งนี้โดยมักแสดงออกมาในรูปของการล้อมรั้ว ป้ายห้ามต่างๆ พนักงานรักษาความปลอดภัย การออกแบบพื้นที่โล่งที่ไม่เอื้อต่อการใช้ประโยชน์ ฯลฯ (Whyte, 1980: 60-65)

2.4 กรณีศึกษาโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรมหลักของเมืองในต่างประเทศ

ย่านพาณิชย์กรรมหลักปูซี (Puxi) นครเซี่ยงไฮ้ สาธารณรัฐประชาชนจีน

ย่านพาณิชย์กรรมปูซี ซึ่งหมายถึงฝั่งตะวันตกของแม่น้ำหวงพู อันเป็นแม่น้ำสายหลักของนครแห่งนี้ มีการพัฒนาการที่ยาวนาน มาตั้งแต่สมัยที่เซี่ยงไฮ้เริ่มมีบทบาทเป็นเมืองท่าระหว่างประเทศ ในช่วงสงครามฝิ่นในปี ค.ศ. 1842 จนกลายมาเป็นเมืองท่าที่สำคัญที่สุดในช่วงคริสต์ทศวรรษ 1930 จากย่านศูนย์กลางการค้าและท่าเรือที่คึกคักในอดีต ปัจจุบัน ในขณะที่เซี่ยงไฮ้ยังคงรักษาบทบาทนำทางด้านเศรษฐกิจของประเทศไว้อย่างเหนียวแน่น บริเวณย่านปูซี ก็ได้พัฒนาจนมีบทบาทเป็นศูนย์กลางเมืองในหลายด้าน ทั้งทางเศรษฐกิจ การค้า การเงินการธนาคาร การท่องเที่ยว สังคม วัฒนธรรม การเมือง ฯลฯ โครงข่ายของพื้นที่โล่งของย่านฯ ประกอบด้วยโครงข่ายของถนนแบบตาตาราง (grid pattern) และพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ที่ทางรัฐเป็นผู้จัดสรรให้ คือลานโล่งริมแม่น้ำ (Waitan Bund) ถนนคนเดินบนถนนหนานจิง (Nanjing Lu) และสวนสาธารณะ-จัตุรัสประชาชน (Renmin Park-People's Square) ทั้งนี้ โดยถนนโดยรอบพื้นที่โล่งหลักทั้งสองนี้ จะเป็นถนนที่มีความกว้างขวางเป็นพิเศษ ในรูปแบบของอเวนิว (avenue)

ในขณะที่พื้นที่ถนนถูกใช้ประโยชน์ไปในการสัญจรของรถและการเดินรถเป็นหลัก พื้นที่โล่งหลักทั้งสองข้างต้น ก็ทำหน้าที่ในการรองรับกิจกรรมของคนเดินเท้า ในบริเวณริมแม่น้ำหวงพูนั้น เป็นพื้นที่ของย่านฯที่มีความเปิดโล่งอย่างกว้างขวาง และเป็นจุดที่สามารถมองเห็นทัศนียภาพของอาคารอนุรักษ์ ที่แสดงให้เห็นถึงความรุ่งเรืองในอดีตของนครแห่งนี้ทางฝั่งปูซี และอาคารระฟ้า ซึ่งเป็นสัญลักษณ์ของเมืองในยุคปัจจุบัน ทางอีกฟากหนึ่งของแม่น้ำ ในบริเวณย่านศูนย์กลางพาณิชย์กรรมและการเงินใหม่ลูเจียซุย (Lujiazui new CBD) ตลอดจนแม่น้ำหวงพู ซึ่งในพื้นที่ที่มีความกว้างกว่า 400 เมตรนี้ มีเรือต่างๆล่องขึ้นล่องคึกคักตลอดทั้งวัน ลานโล่งที่ทอดตัวริมฝั่งแม่น้ำนี้ มีลักษณะเป็นทางเดินกว้าง (promenade) ที่มีการตกแต่งอย่างสวยงามยกระดับขึ้นจากเขตทางปกติ ทำให้สามารถมองเห็นทัศนียภาพซึ่งสะท้อนถึงเอกลักษณ์และจิตวิญญาณของนครแห่งนี้ได้อย่างชัดเจน ลานโล่งนี้ สามารถดึงดูดทั้งประชากรของเมืองและนักท่องเที่ยวเป็นจำนวนมากอย่างต่อเนื่องตลอดทั้งเวลากลางวันและกลางคืน คนส่วนใหญ่มาใช้พื้นที่โล่งนี้เพื่อเดินเล่นชมภูมิทัศน์ของ

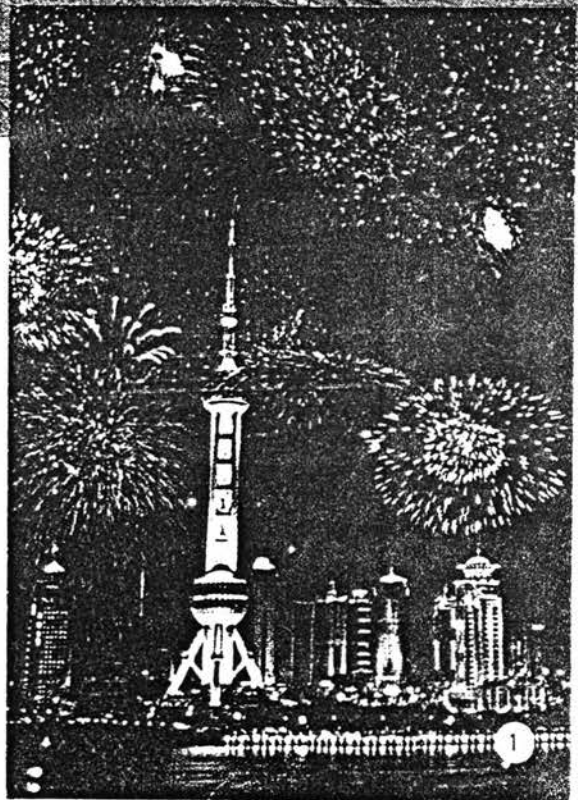
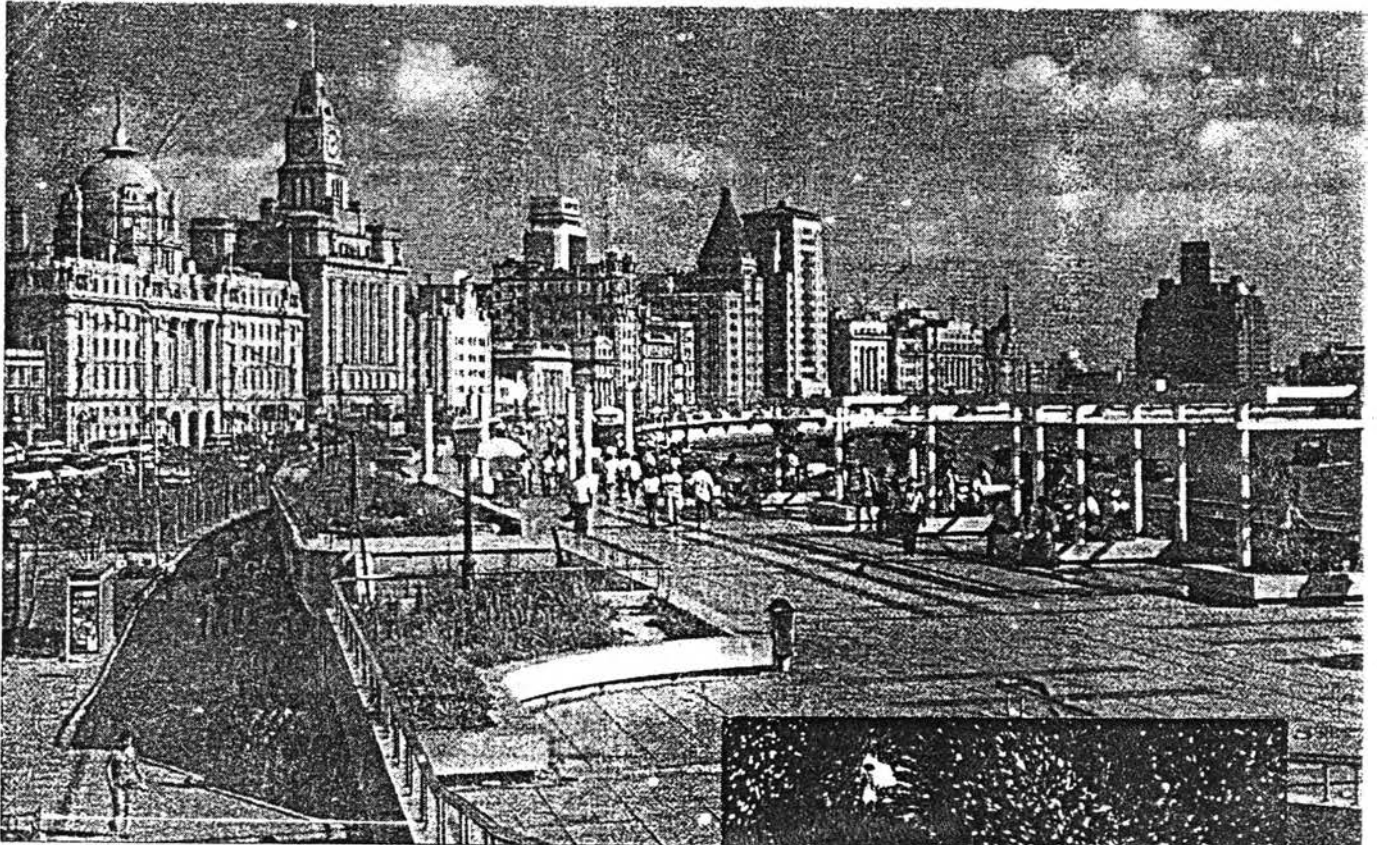

แผนที่ 2-1 แสดงโครงข่ายพื้นที่โล่งในย่านพาณิชย์กรรมหลักปูซึ นครเซี่ยงไฮ้

เมือง ถ่ายรูปเป็นที่ระลึก นั่งเล่นยืนเล่น พูดคุยกัน กินผลไม้เชื่อม ฯลฯ รวมทั้งยังมีกลุ่มผู้สูงอายุมากกำลังกายแบบไท่เก๊กในช่วงเช้าของทุกวันด้วย ลานโล่งนี้ เชื่อมโยงกับถนนโดยผ่านพื้นที่ทางเดินเท้าที่กว้างขวางเช่นกัน โดยในพื้นที่ทางเดินเท้านี้เป็นที่ตั้งของร้านค้า ร้านอาหารและสาธารณูปการต่างๆ ทั้งโทรศัพท์ ห้องน้ำพิพิธภัณฑร์ รวมทั้งป้ายรถประจำทางด้วย

ถนนหนานจิง เป็นถนนการค้าและแหล่งช้อปปิ้งอันดับหนึ่งของเมือง โดยมีร้านค้า ร้านอาหารและห้างขนาดใหญ่ ตลอดสองฟากถนน รวมทั้งสิ้นกว่า 600 ร้าน (China Map Press, 2000) ถนนสายนี้ ทำหน้าที่เป็นแกนหลักในการเชื่อมกิจกรรมของคนเดินเท้า ระหว่างพื้นที่โล่งหลักริมแม่น้ำหวงพูและจัตุรัสประชาชน ช่วงตะวันตกของถนนหนานจิงเป็นถนนคนเดิน ซึ่งเป็นบริเวณที่มีคนมาใช้ประโยชน์อย่างหนาแน่นโดยตลอดเช่นกัน มีทั้งที่มาเดินเล่น ซื้อของ นัดพบ พูดคุย บ้างที่เดินจนเมื่อยก็นั่งรถไฟฟ้ามหานครอากาศอันดีดักของถนนสายนี้ ถนนคนเดินนี้ประกอบด้วยพื้นที่ 2 ส่วนหลักๆด้วยกันคือ ทางเดินกว้าง และบริเวณที่เป็นที่นั่งพักผ่อนหย่อนและสาธารณูปการต่างๆ เช่นโทรศัพท์สาธารณะ ศาลาขายหนังสือ-ของที่ระลึกต่างๆ ฯลฯ เป็นต้น โดยทั้งสองพื้นที่นี้ขนานกันไปตามความยาวของถนน

ปลายของถนนหนานจิง เชื่อมไปสู่บริเวณพื้นที่ที่เป็นที่ตั้งของสถาบันทางวัฒนธรรมและการบริหารของเมือง คือพิพิธภัณฑร์ต่างๆ โรงละคร และอาคารทำการของรัฐบาลเมือง อาคารทั้งหมดนี้ ตั้งอยู่บนพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ "จัตุรัสประชาชน" ซึ่งมีลักษณะเป็นพื้นที่สวนหย่อมและลานโล่งประกบกันและมีการเชื่อมโยง

(บน) ทางเดินริมแม่น้ำหวงพู สามารถเป็นทัศนียภาพได้โดยรอบ ทั้งอาคารในยุคคริสต์ทศวรรษ 1930...

(กลาง) ...และอาคารสมัยใหม่ฝั่งตรงกันข้าม (ซ้าย) ถนนช้อปปิ้งอันดับหนึ่งของเมือง "ถนนหนานจิง"

ภาพ 2-2 แสดงพื้นที่โล่งต่างๆในย่านพาณิชยกรรมหลักฟู่ซี นครเซี่ยงไฮ้

กับทางเดินเท้าสาธารณะรอบๆ โดยตรง ทั้งนี้ทางด้านเหนือของจัตุรัสเป็นส่วนสาธารณะระดับเมือง “สวนสาธารณะประชาชน” ที่มีรั้วกันรอบและเปิด-ปิดให้คนใช้เป็นเวลา จัตุรัสประชาชนในปัจจุบันเป็นศูนย์กลางทางวัฒนธรรมและการเมืองของเมืองอีกทั้งยังเป็นศูนย์กลางของการคมนาคมภายในเมืองด้วย โดยปกติจะมีผู้คนจำนวนมากจากส่วนต่างๆของเมืองมาใช้ประโยชน์อย่างคับคั่งตลอดตั้งแต่เข้าไปจนถึงตอนกลางคืนทั้งพื้นที่โล่งนี้เป็นเสมือนห้องนั่งเล่นของเมือง เป็นที่นัดพบ สถานที่พักผ่อนหย่อนใจ และสถานที่ที่สามารถมองความเป็นไปของเมืองทั้งในส่วนของกิจกรรมต่างๆและชีวิตทัศน์ของเมืองทั้งในตอนกลางวันและตอนกลางคืน ซึ่งมีการจัดแสงตามอาคารต่างๆอย่างสวยงาม รวมทั้งยังเป็นสถานที่จัดกิจกรรมเทศกาลต่างๆ ด้วย หัวใจของจัตุรัสแห่งนี้อยู่ที่บริเวณลานโล่งตรงกลางของพื้นที่หน้าอาคารพิพิธภัณฑ์เซี่ยงไฮ้ (Shanghai Museum) ซึ่งผู้คนที่มาเดินเล่น นั่งเล่น นัดพบ หรือพลอดรักกันโดยมากก็จะกระจุกตัวอยู่ในพื้นที่นี้ นอกจากนี้ตรงกลางของลานยังมีน้ำพุซึ่งเด็กๆชอบเล่นมากและมีพ่อค้าแม่ค้าเร่ขายของเล่น ธงชาติ ฯลฯ ซึ่งช่วยเพิ่มสีสันให้กับจัตุรัสนี้เป็นอย่างมาก

ภาพ 2-3 แสดงพื้นที่โล่งจัตุรัสประชาชน (People's Square) ในย่านพาณิชยกรรมหลักปูซี นครเซี่ยงไฮ้

ย่านพาณิชยกรรมหลักมิดทาวน์แมนฮัตตัน นครนิวยอร์ก สหรัฐอเมริกา

โครงข่ายของพื้นที่โล่งในมิดทาวน์แมนฮัตตัน ซึ่งเป็นย่านศูนย์กลางพาณิชยกรรมหลักของนครนิวยอร์ก มีลักษณะตาตารางเช่นกัน อันเนื่องมาจากรูปแบบพื้นฐานของโครงข่ายถนนของย่านฯเป็นสำคัญท่ามกลางสภาพทางกายภาพของย่านฯที่หนาแน่นไปด้วยอาคารระฟ้า ซึ่งมีกระจุกตัวอยู่มากที่สุดในโลก นอกเหนือจากโครงข่ายถนนแล้ว ยังมีพื้นที่โล่งในรูปของสวนสาธารณะขนาดเล็กถึงปานกลางกระจายอยู่บ้าง ทั้งนี้

โดยมีเซ็นทรัลพาร์ค ซึ่งเป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่ใจกลางเมืองอยู่ติดกับพื้นที่ย่านฯทางด้านตะวันออกเฉียงเหนือ ในขณะที่ถนนมีบทบาทหลักในการสัญจรของยวดยานและสวนสาธารณะเป็นสถานที่พักผ่อนหย่อนใจ ปฏิสัมพันธ์ทางสังคมและประกอบกิจกรรมทางวัฒนธรรมหลัก พื้นที่โล่งลานโล่งหน้าอาคารต่างๆก็เป็นพื้นที่โล่งอีกรูปแบบหนึ่งในย่านมิดทาวน์แมนฮัตตันที่มีน่าสนใจอย่างยิ่ง คือพื้นที่โล่งหน้าอาคารซึ่งมีหน้าที่สำคัญในการรองรับกิจกรรมต่างๆของประชากร โดยที่เป็นพื้นที่ที่อยู่ใกล้กับแหล่งชุมชนที่สุด สามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ทันที พื้นที่โล่งหน้าอาคารเหล่านี้ เป็นผลจากข้อบังคับของรัฐเป็นสำคัญ² ผู้ใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่คือกลุ่มของพนักงานบริษัทต่างๆในบริเวณที่ใกล้เคียงกับพื้นที่โล่งนั้นๆ โดยมีวัตถุประสงค์ให้บริการค่อนข้างต่ำคือ ภายในระยะเวลาประมาณ 3 ช่วงตึก กลุ่มของผู้ใช้ประโยชน์นี้จะกว้างขวางขึ้นในพื้นที่โล่งที่มีปริมาณการใช้ประโยชน์ในระดับสูง โดยรวมไปถึงกลุ่มคนทำงานในระดับสูงของบริษัท และกลุ่มคนจากพื้นที่ที่อยู่ไกลออกไปจากรัศมีการให้บริการปกติด้วย การใช้ประโยชน์ของพื้นที่โล่งดังกล่าว มีรูปแบบที่ใกล้เคียงกันในแต่ละวัน โดยกิจกรรมจะเกิดขึ้นเฉพาะในช่วงเวลากลางวัน ที่มีประชากรเข้ามาทำงานและประกอบธุรกิจภายในย่านฯ ช่วงเวลาที่มีการใช้ประโยชน์สูงสุดนั้นคือช่วงเที่ยงของวัน ประมาณ 12.00-14.00 น. การใช้ประโยชน์ส่วนใหญ่คือ การเดิน การพักผ่อนในรูปแบบต่างๆ ทั้งการนั่งเล่น อ่านหนังสือพิมพ์หรือดูความเป็นไปต่างๆภายในเมือง การพูดคุย การนั่งกินอาหาร ฯลฯ โดยรวมแล้ว กิจกรรมที่เกิดขึ้นในช่วงเวลานี้คิดเป็นประมาณร้อยละ 80 ของกิจกรรมทั้งหมดที่เกิดขึ้นในแต่ละวันที่เดียว ส่วนในช่วงเช้าและช่วงเย็นนั้น ส่วนมากมีการใช้ประโยชน์ที่ประปราย เว้นแต่ในช่วงเย็นของบางวัน ซึ่งมีการจัดให้มีกิจกรรมพิเศษ เช่น คอนเสิร์ต ฯลฯ ขึ้นเฉพาะในพื้นที่โล่งบางแห่ง ก็จะสามารถดึงดูดให้มีคนรวมตัวอยู่ได้ถึงประมาณ 6 โมงครึ่ง

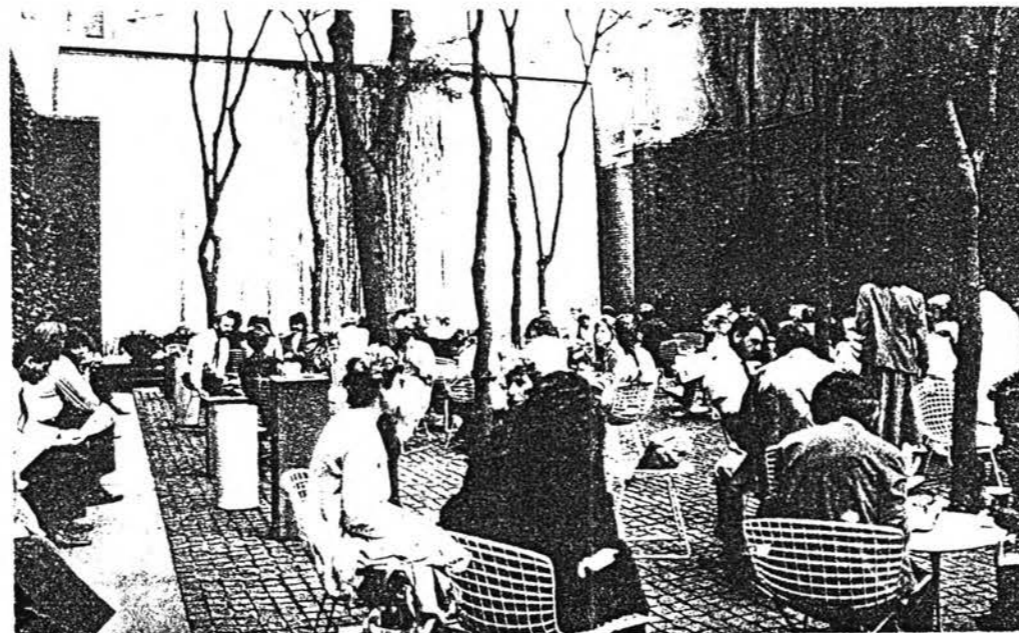
ทั้งนี้พื้นที่โล่งหน้าอาคารในมิดทาวน์แมนฮัตตันนั้น มีลักษณะทางกายภาพที่หลากหลาย ทั้งที่เป็นเพียงพื้นที่แคบๆขนานกับทางเดินเท้าไปจนถึงพื้นที่โล่งขนาดใหญ่ ดังได้กล่าวแล้วข้างต้น พื้นที่โล่งที่มีลักษณะเป็นลานโล่ง (plaza) ไปจนถึงลานที่มีการปลูกต้นไม้ใหญ่จำนวนมากที่เรียกว่า “สวนกระเปาะ” (vest pocket park) ทั้งที่มีที่ตั้งอยู่ติดกับเส้นทางเดินเท้าหลักและที่อยู่ห่างหลบออกมา มีสิ่งดึงดูดที่แตกต่างกันทั้งที่เป็นองค์ประกอบทางกายภาพ อาทิ น้ำพุ การแสดง ประติมากรรม สวน ฯลฯ ไปจนถึงที่เป็นมุมมองอันเกิดจากทิวทัศน์ที่กว้างขวางริมแม่น้ำ ฯลฯ ทั้งนี้ ในโครงข่ายพื้นที่โล่งในนครแห่งนี้ มีประเด็นการใช้ประโยชน์และลักษณะทางกายภาพที่น่าสนใจหลายประการ ดังตัวอย่างต่างๆในหน้า 21

² ทางเทศบาลของนครนิวยอร์กได้ออกกฎข้อบังคับในปี ค.ศ. 1961 โดยให้สิทธิประโยชน์ FAR BONUS (การเพิ่มปริมาณพื้นที่ใช้สอยภายในอาคาร) แก่อาคารสูงโดยให้เว้นพื้นที่หน้าอาคารเป็นลานโล่ง (plaza) ที่เปิดให้คนทั่วไปสามารถเข้าใช้ประโยชน์ได้ ซึ่งได้ทำให้เกิดพื้นที่โล่งรูปแบบดังกล่าวขึ้นเป็นจำนวนมากภายในย่านมิดทาวน์แมนฮัตตัน อย่างไรก็ตามการปรากฏว่าการใช้ประโยชน์ในลานโล่งดังกล่าวอยู่ในระดับต่ำจวบจนเมื่อทางเทศบาลมีการปรับปรุงกฎข้อบังคับในปี ค.ศ. 1975 โดยให้มีแนวทางการออกแบบลานโล่งดังกล่าวให้เป็นพื้นที่ที่เหมาะสมกับการใช้ประโยชน์มากขึ้นทั้งในด้านการจัดให้มีที่นั่ง ต้นไม้ ร้านค้าต่างๆของอาคารในพื้นที่ระดับถนน แสงสว่าง การเชื่อมโยงกับพื้นที่ทางเดินเท้า การบริการอาหาร ฯลฯ ซึ่งได้ทำให้มีการใช้ประโยชน์ในลานโล่งดังกล่าวมากขึ้นและได้ทำให้ลานโล่งเหล่านี้มีบทบาทสำคัญต่อย่านฯเป็นอย่างมาก (Whyte: p.112-116) ในขณะเดียวกันก็เป็นการปลูกให้เกิดกระแสการพัฒนาลานโล่งหน้าอาคารของเจ้าของอาคารต่างๆรวมทั้งการพัฒนาพื้นที่โล่งอื่นๆภายในย่านฯด้วย (Whyte, 1980: 74)

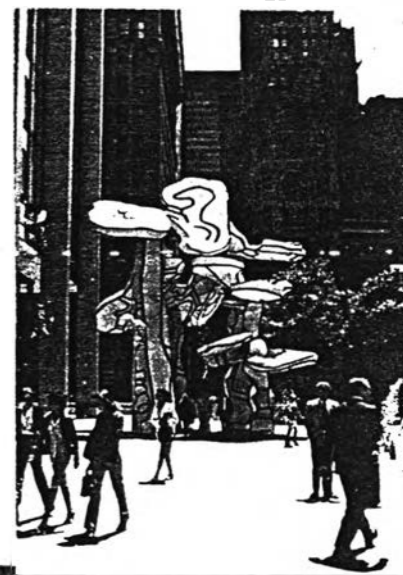

(บน) กิจกรรมดนตรีในพื้นที่โล่ง สามารถดึงดูดผู้คนที่ผ่านมาได้เสมอ แม้จะต้องยืนดูก็ตาม

(ล่าง) ถนน ในปกติเน้นมีหน้าที่เพื่อรองรับการสัญจรของรถเป็นหลัก แต่ในช่วงเวลาของเทศกาลสำคัญต่างๆ ก็ถูกใช้ประโยชน์เป็นพื้นที่สำหรับขบวนพาเหรดที่น่าตื่นตาตื่นใจสำหรับคนเมือง

(ขวา) ประติมากรรมเป็นองค์ประกอบที่ทำให้พื้นที่ลานโล่งดูน่าสนใจ (ซ้าย) และยังเปิดโอกาสให้คนได้เพลิดเพลินกับการรับรู้มากกว่าแค่มองผ่านๆ ด้วย

(บนสุด) พื้นที่ลานโล่งขนาดใหญ่ที่เชื่อมเข้าอาคารพาณิชย์กรรม ตั้งอยู่ในบริเวณที่ต่อเนื่องเดินเท้าหัวมุมถนนอเวนิวที่ 49 ตัดกับ อเวนิวออฟอเมริกา (Avenue of America) ซึ่งมีปริมาณการเดินเท้าที่หนาแน่น มีรถเข็นชมบนทางเท้า สามารถรองรับการใช้ประโยชน์ของคนได้อย่างดี โดยมีกิจกรรมที่คึกคักและหลากหลาย ทั้งที่นั่งเล่น ซื่อซอง เดิน และเวทีกักตักหยุดคุยกัน

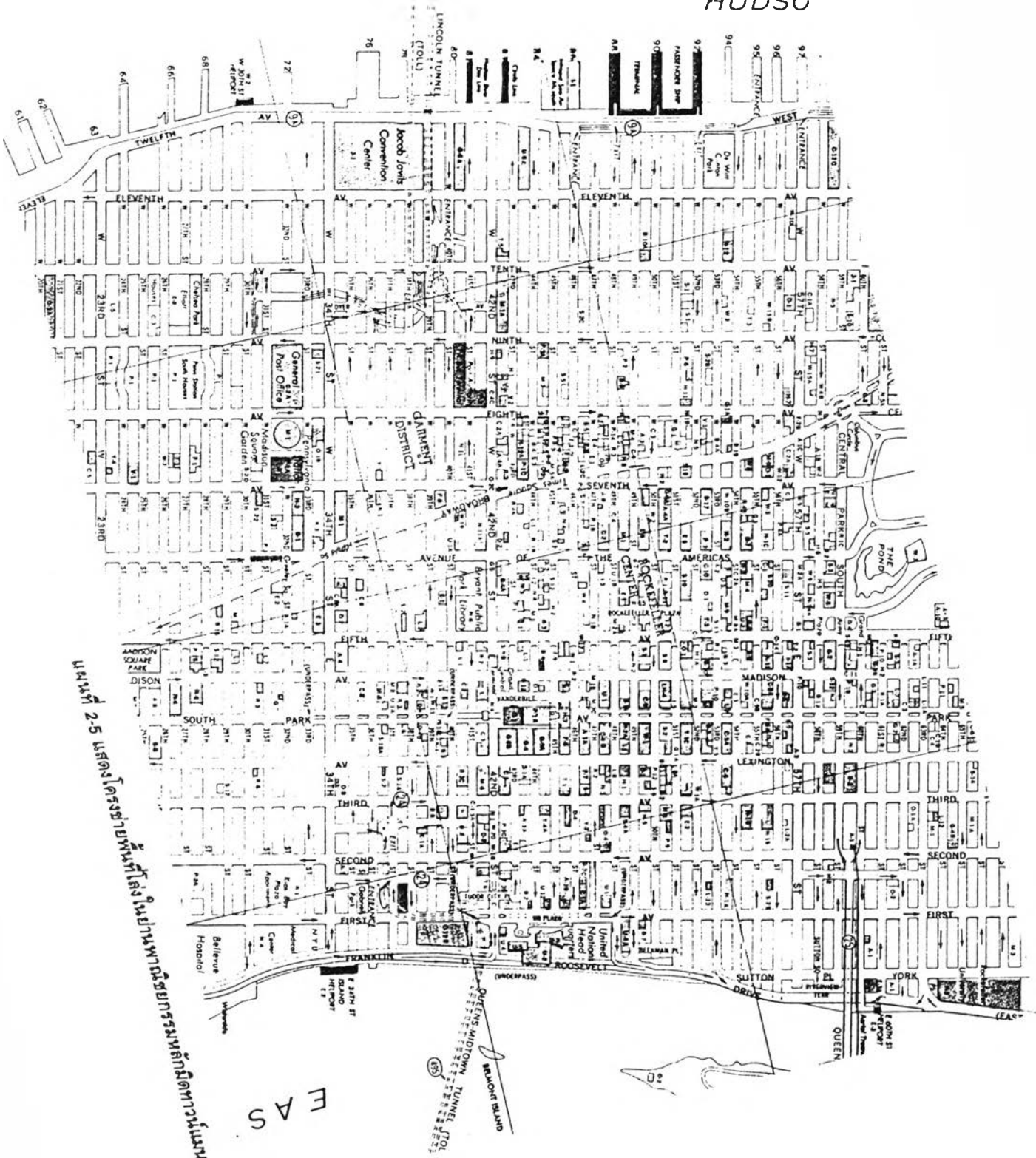
(บน) สวนพาลี Paley Park เป็นพื้นที่โล่งที่เป็นที่มาของ "สวนกระเป๋" โดยเป็นเสมือนที่นั่งเล่นในสวนด้วยบรรยากาศที่ร่มรื่นจากต้นไม้ใหญ่จำนวนมากและน้ำตกพร้อมเก้าอี้สำหรับนั่งเล่น สวนแห่งนี้แม้จะมีขนาดค่อนข้างเล็กโดยเป็นพื้นที่ลานโล่งระหว่างอาคาร แต่มีข้อดีตรงที่ตั้งอยู่ใกล้กับเส้นทางเดินหลักภายในย่านฯจึงมีผู้คนเดินผ่านไปมาเข้ามาแวะนั่งพักผ่อนกันมากมาย

(ขวบน) สวนสาธารณะไบรอัน (Bryan Park) สวนสาธารณะแห่งนี้ อยู่ต่อเนื่องกับอาคารห้องสมุดประชาชนของเมือง แต่เดิมเคยเป็นที่ม้าสูมและแหล่งค้ายาเสพติดกลางเมือง เนื่องจากมีลักษณะเป็นสวนเป็นทางการ (formal garden) แบบฝรั่งเศส ที่มีพุ่มไม้สูง ปลูกเป็นแนวคล้ายเขาวงกต ทั้งนี้ ได้มีการปรับปรุงสวนแห่งนี้ให้เป็นสวนสาธารณะขนาดใหญ่พร้อมสวนไม้ดอกไม้ทางเข้า-ออกได้ง่ายจากทางเดินเท้ารอบสวน และมีการรักษาความปลอดภัยตลอด 24 ชั่วโมง อีกทั้งยังมีเก้าอี้และร้านค้า ตลอดจนศาลาขายอาหารไว้บริการด้วย ในปัจจุบันสวนแห่งนี้มีผู้คนมาใช้ประโยชน์กันเป็นจำนวนมาก โดยเฉพาะในช่วงเที่ยงนั้นมีถึงกว่า 10,000 คนทีเดียว โดยมีทั้งแม่บ้านที่พาลูกมาเดินเล่น นักธุรกิจที่เข้ามานั่งล้อมวงพูดคุยกัน ดูทัศนียภาพของอาคารเอ็มไพร์สเตตและตึกระฟ้าที่อยู่รอบบริเวณสวน ในขณะที่สวนแห่งนี้ "เปรียบเสมือนสนามหน้าบ้านและพรมปูห้องนั่งเล่น" ของย่านฯ (Hiss, 2000: 138)...

(ขวาล่าง)...พื้นที่โล่งขนาดใหญ่หน้าอาคารห้องสมุดที่ติดกันนั้นก็เป็นจุดรวมคนที่สำคัญที่สุดแห่งหนึ่งของเมืองซึ่งมีลักษณะสำคัญคือเป็นขั้นบันไดที่เป็นที่นั่งที่ผู้คนสามารถใช้ได้อย่างอิสระ

ภาพ 2-4 แสดงพื้นที่โล่งประเภทต่างๆ ในย่านพาณิชย์กรรมหลักมิดทาวน์แมนฮัตตัน นครนิวยอร์ก

HUDSON

แผนที่ 2-5 แสดงโครงการพื้นที่ตั้งในย่านพาณิชยกรรมที่ติดท่าเรือแมนฮัตตัน นครนิวยอร์ก

F A S

นอกจากโครงการพื้นที่โล่งในย่านพาณิชยกรรมหลักของมหานครระดับโลกทั้งสองแล้ว ผู้วิจัยได้ศึกษาถึงพื้นที่โล่งที่มีประเด็นที่น่าสนใจในเมืองอื่นๆประกอบด้วยดังนี้:

ตัวอย่างพื้นที่โล่งในประเทศในทวีปยุโรป

พื้นที่โล่งขนาดเล็กหน้าบ้าน เมืองกัวร์ดา(Guarda) ประเทศสวิตเซอร์แลนด์: ลานโล่งขนาดเล็กหน้าบ้านแห่งนี้ เชื่อมต่อโดยตรงกับถนนเล็กในชุมชนที่มีรถผ่านไปมาไม่มากนัก เป็นที่โปรดปรานของผู้คนในละแวก โดยเฉพาะผู้สูงอายุ ที่ชอบมานั่งเล่น ทักทายคนที่เดินผ่าน และพูดคุยกัน โดยจะสังเกตได้ว่า การใช้ประโยชน์ไม่ได้จำกัดอยู่เฉพาะผู้ที่เป็นเจ้าของบ้านและลานโล่งนี้เท่านั้น แต่ยังสามารถเชิญผู้คนในละแวกมาใช้ด้วย (Gehl, 1987: 74)

ภาพ 2-6 แสดงพื้นที่โล่งขนาดเล็กหน้าบ้านในเมืองกัวร์ดา

พื้นที่โล่งริมถนนแห่งหนึ่งในประเทศเดนมาร์ค: พื้นที่โล่งริมถนนนี้ ถูกจัดเป็นที่สำหรับกระดานหมากรุกขนาดใหญ่พร้อมม้านั่งรอบๆ ซึ่งผู้คนนิยมมานั่งดูกันจนเต็มทีเดียว Gehl กล่าวว่า แม้ในเมืองนี้จะมีการพัฒนาระบบสวนและเส้นทางเดินเท้าเป็นอย่างดีก็ตาม แต่พื้นที่โล่งข้างถนนที่ใช้สำหรับการสัญจรของยานยนต์ต่างๆนี้ ก็ยังเป็นพื้นที่โล่งที่คนนิยมใช้อย่างมาก และจัดว่าคนใช้เวลาส่วนใหญ่ในพื้นที่ดังกล่าวด้วย (Gehl, 1987: 26)

ภาพ 2-7 แสดงพื้นที่โล่งริมถนน ในประเทศเดนมาร์ก

ลานโล่งขนาดเล็ก เมืองฮอลล์สแตดท์ (Hallstadt) ประเทศออสเตรีย: ลานโล่งแห่งนี้ถูกจัดไว้ได้อย่างสวยงามด้วยไม้ดอกไม้ประดับและองค์ประกอบต่างๆทั้งในตัวลานโล่งเองและจากอาคารร้านค้าที่ล้อมรอบอยู่ มีม้านั่งเรียงอยู่รอบๆลาน อีกทั้งยังมีขนาดเล็กพอดีที่ทำให้ดูเป็นมิตรมาก จึงเป็นที่ที่ทั้งพ่อแม่บ้านและเด็กๆ วัยรุ่นและคนทำงานแวะเวียนมาใช้ประโยชน์กันเป็นประจำ (Lennard and Lennard, 1995: 43)

ถนนคนเดินในเมืองโคเปนเฮเกน ประเทศเดนมาร์ก: พื้นที่ถนนใจกลางเมืองในยุโรปจำนวนมากในปัจจุบันถูกเปลี่ยนจากพื้นที่สำหรับการสัญจรของรถมาเป็นถนนคนเดินดังในตัวอย่างนี้ ถนนแห่งนี้เป็นถนนขนาดเล็กไม่ใหญ่นักและมีร้านค้าตลอดทั้งสองฟากถนน เมื่อถนนดังกล่าวได้ปิดไม่ให้มีรถเข้าปรากฏว่าการใช้ประโยชน์ในพื้นที่โล่งนี้มีมากขึ้น หลากหลายขึ้นและยาวนานขึ้นเป็นอย่างมาก (Gehl, 1987: 35)

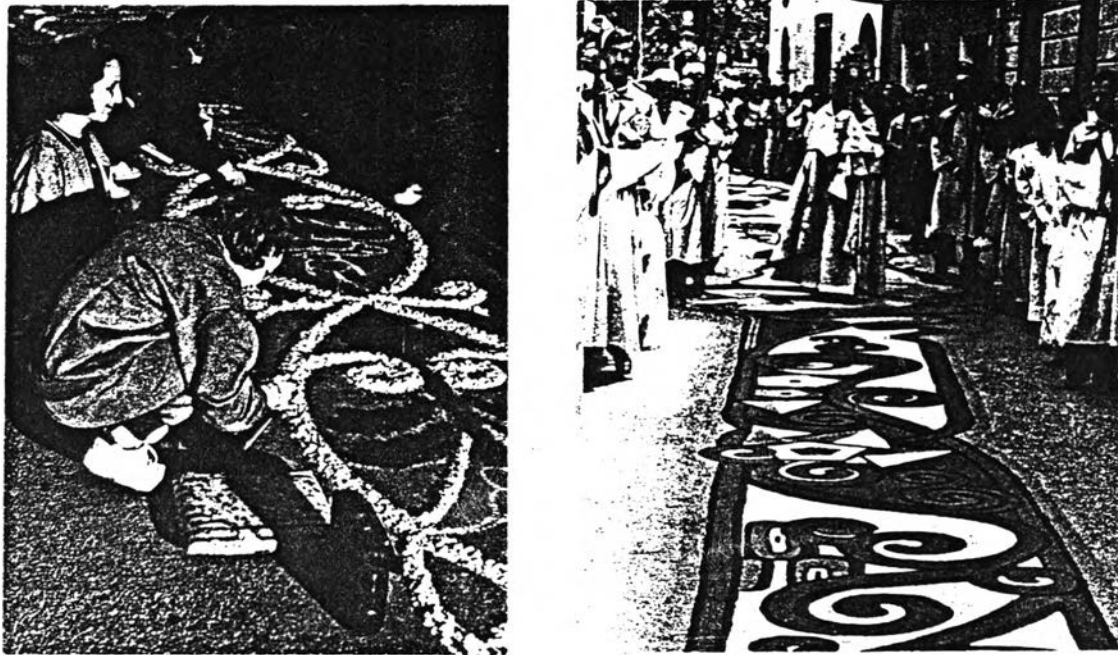
ภาพ 2-8 แสดงลานโล่งขนาดเล็กในเมืองฮอลล์สแตดท์

ถนนชอยใจกลางเมือง เมืองคามิอารา (Camiara) ประเทศอิตาลี: ในทุกปีในช่วงของประเพณีอันศักดิ์สิทธิ์ของ Corpus Domini พื้นที่ถนนชอยต่างๆใจกลางเมืองจะถูกใช้เป็นที่ทำกิจกรรมดังกล่าวซึ่งจัดเป็นกิจกรรมทางวัฒนธรรมและศาสนาในระดับเมืองทีเดียว กิจกรรมดังกล่าวจะเริ่มตั้งแต่วันที่หนึ่งถึงสาม โดยคนในเมืองจะมาเตรียมงานและ

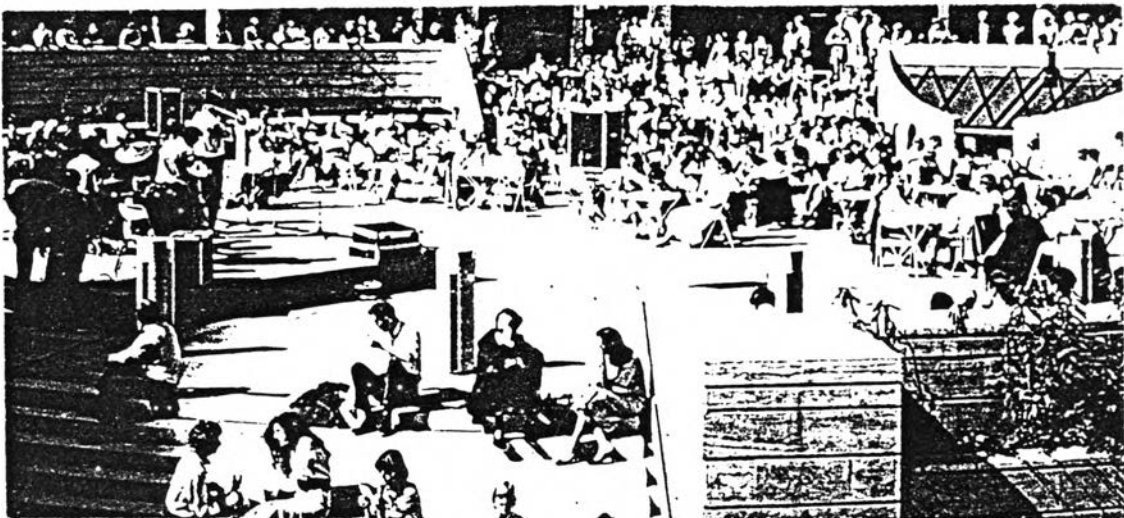
ภาพ 2-9 แสดงถนนคนเดินใจกลางเมืองในยุโรป

ตกแต่งพื้นซอยร่วมกันเพื่อให้พร้อมที่จะเป็นที่รวมของคนเมืองในวันที่จัดงานจริงด้วย (Lennard and Lennard, 1995: 43)

ภาพ 2-10 แสดงการใช้ประโยชน์พื้นที่ถนนในเมืองเมืองคามืออารา ในการจัดพิธี *Corpus Domini*

พลาซ่า บรอดเกต (Plaza Broadgate) กรุงลอนดอน ประเทศอังกฤษ: พื้นที่โล่งกลางเมืองใกล้กับย่านสถาบันการเงินและตลาดหลักทรัพย์แห่งนี้เป็นลานโล่งที่ล้อมรอบด้วยสวนและมีการตกแต่งด้วยวัสดุอย่างดี ตั้งอยู่ลึกถัดเข้ามาจากถนนใหญ่ โดยถูกล้อมรอบด้วยอาคารคอมเพล็กซ์ขนาดใหญ่หลายอาคาร และมีความต่อเนื่องกับร้านค้าร้านอาหารที่อยู่ในอาคารเหล่านี้โดยตรง ลานโล่งแห่งนี้มีผู้คนมาใช้ประโยชน์กันอย่างคึกคักในแต่ละวัน ทั้งนี้มักจะมีการจัดกิจกรรมพิเศษเช่นการแสดงดนตรีและละครต่างๆอยู่บ่อยครั้งและในฤดูหนาวก็ถูกแปลงเป็นลานสเก็ตน้ำแข็ง ซึ่งได้ทำให้ลานโล่งแห่งนี้มีชีวิตชีวาและน่าสนใจอย่างมากด้วย (Cerver, ม.ป.พ.: 122-125)

ภาพ 2-11 แสดงพื้นที่ลานโล่งพลาซ่า บรอดเกต ขณะกำลังมีกิจกรรมการแสดงดนตรี

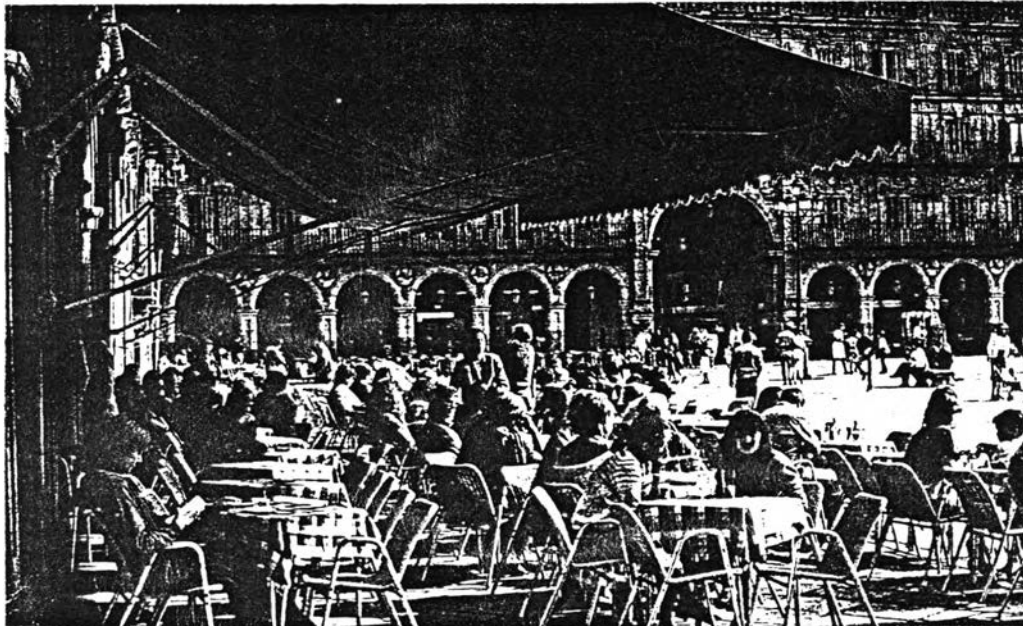
Piazza del Campo เมืองซิเอนา (Siena) ประเทศอิตาลี: พื้นที่ลานโล่งที่โอบล้อมไปด้วยอาคารสถาปัตยกรรมอันเก่าแก่แห่งนี้ มีประวัติย้อนกลับไปถึงในยุคกลาง ซึ่งเป็นยุคที่ลานโล่งในลักษณะนี้เกิดขึ้นจากการพัฒนาเมืองโดยมีการคำนึงถึงการเดินเท้าและการใช้ชีวิตภายนอกอาคารด้วย ลานโล่งแห่งนี้ เป็นเสมือนพื้นที่โล่งที่เชื่อมอาคารที่อยู่โดยรอบเข้าหากัน โดยมีประติมากรรมและน้ำพุอยู่บริเวณกลางลาน ซึ่งเป็นลักษณะที่พบโดยทั่วไปในลานโล่งรูปแบบเดียวกันอื่นๆในยุโรป ปัจจุบัน ลานโล่งนี้ก็ยังคงรักษาสภาพของพื้นที่นัดพบและห้องนั่งเล่นสาธารณะขนาดใหญ่ใจกลางเมือง ตลอดจนพื้นที่จัดงานเฉลิมฉลองในเทศกาลต่างๆ ของเมือง ซึ่งเป็นมาแต่อดีตได้อย่างเหนียวแน่น (Gehl, 1987: 42)

ภาพ 2-12 แสดงพื้นที่ลานโล่ง Piazza del Campo

Plaza Mayor เมืองซาลามันกา (Salamanca) ประเทศสเปน: ลานโล่งนี้ เป็นพื้นที่ห้องนั่งเล่นกลางแจ้งขนาดใหญ่ที่ล้อมรอบด้วยอาคารและมีประติมากรรมอยู่ตรงกลางลานดังเช่นลานโล่งเก่าแก่อื่นๆในยุโรป

ลานแห่งนี้จัดเป็นพื้นที่โล่งที่มีชีวิตชีวาที่สุดแห่งหนึ่ง โดยมีลักษณะพิเศษที่ต่างจาก Piazza del Campo ตรงที่พื้นที่ของลานโล่งบริเวณหน้าอาคารร้านอาหาร ถูกใช้เป็นที่ตั้งโต๊ะอาหารกลางแจ้ง ที่มีลูกค้าคึกคักไปจนถึงเวลากลางคืนทีเดียว (Lennard and Lennard, 1995: 27)

ภาพ 2-13 แสดงร้านอาหารกลางแจ้งในบริเวณลานโล่ง Plaza Mayor

ตัวอย่างพื้นที่โล่งในประเทศญี่ปุ่น

สวนต้นไม้แดดฟ้าอาคารชินได นครโอซากา: อาคารชินได เป็นอาคารสำนักงานขนาดใหญ่ซึ่งตั้งอยู่ในบริเวณที่มีกิจกรรมคึกคัก และมีการกระจุกตัวของอาคารหนาแน่นที่สุดในย่านคิตาชิโนจิ (Kitashinchi) ใจกลางนครโอซากา พื้นที่โล่งนี้ เป็นสวนแดดฟ้าที่มีลักษณะเป็นสวนต้นไม้ที่มีทางเดินภายในสวน อยู่บนชั้นสูงสุดของอาคาร โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้เป็นสถานที่ที่เปิดโอกาสให้คนได้ปฏิสัมพันธ์กับธรรมชาติภายในเมืองที่มีความแออัด ทั้งสำหรับคนทำงานในตึกอาคารชินไดเองและคนจะพื้นที่ใกล้เคียง โดยเปิดให้เข้าใช้ได้ทุกวันทำงานในช่วงเวลา 11.00-14.00 น. อย่างไรก็ตาม ไม่ได้มีการระบุว่ามียุทธศาสตร์ที่ชัดเจนมากนักเพียงใด ทั้งนี้โดยทั่วไปแล้ว พื้นที่โล่งในลักษณะนี้มีข้อเสียอยู่ตรงที่ ต้องใช้ค่าใช้จ่ายในการก่อสร้างและการดูแลรักษาสูง ตลอดทั้งการก่อสร้างยังต้องมีการเตรียมโครงสร้างอาคารเป็นพิเศษ กอปรกับที่ตั้งของพื้นที่โล่งที่อยู่สูงห่างจากส่วนอื่นๆของโครงข่ายของพื้นที่โล่ง ทำให้คนเข้าไปใช้ประโยชน์ได้ยากด้วย (Kato, 1993: 84-87)

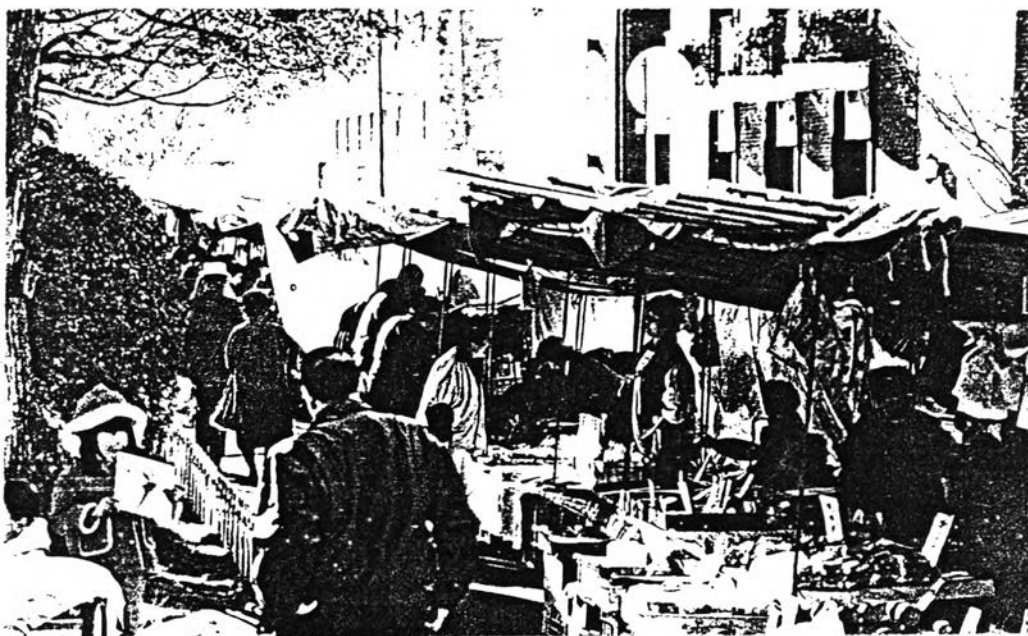
Light Art Garden นครโอซากา ประเทศญี่ปุ่น: Light Art Garden เป็นพื้นที่ส่วนหนึ่งของสวนนาคาโนชิมะ (Nakanoshima Park) ซึ่งเป็นสวนสาธารณะริมแม่น้ำโทซาโบริกาวา (Tosaborigawa River) บริเวณใจกลางนครโอซากา โดยปกติแล้ว สวนสาธารณะนี้และสวนแห่งอื่นในบริเวณศูนย์กลางของเมือง มักเป็น "โอเอซิส" สำหรับพนักงานบริษัทที่ทำงานหนัก แต่ในตอนกลางคืน กลับเป็นสถานที่พลอดรักของหนุ่มสาว ที่ลอบอยู่ตามมุมต่างๆของสวน และคนจรจัด คนทั่วไปจึงรู้สึกว่าจะไม่ปลอดภัยและไม่เข้าไปใช้พื้นที่ พื้นที่ส่วนหนึ่งของสวนนาคาโนชิมะ จึงถูกดัดแปลงให้เป็น Light Art Garden ซึ่งมีทั้งการจัดแสงและกิจกรรมการ

ภาพ 2-14 แสดงพื้นที่โล่งในส่วน Light Art Garden ในสวนนาคาโนชิมะ

แสดงดนตรี การใช้แสงไฟเป็นองค์ประกอบหลักนั้น นอกจากจะทำให้พื้นที่โล่งสวยงามแล้วยังช่วยให้เกิดความรู้สึกปลอดภัยต่อผู้ที่ใช้พื้นที่ด้วย และเมื่อประกอบกับการจัดให้มีการแสดงดนตรี ก็ทำให้พื้นที่โล่งดังกล่าว สามารถเป็นสถานที่สำหรับการสนทนาและการกิจกรรมทางวัฒนธรรมต่างๆ ได้ตลอดทั้งเวลากลางวันและกลางคืน อย่างไรก็ดี เป็นที่น่าเสียดายที่ Light Art Garden นี้ เป็นแค่การดัดแปลงพื้นที่โล่งชั่วคราวเพื่อการฉลองครบรอบ 100 ปีของเทศบาลในปี ค.ศ. 1989 เท่านั้น (Kato, 1993: 108-111)

ตลาดกลางวันในเมืองโคชิ ประเทศญี่ปุ่น: ตลาดกลางแจ้งนี้ อยู่ในย่านธุรกิจพาณิชยกรรมศูนย์กลางของเมืองโคชิ โดยมีลักษณะเด่นอยู่ที่เป็น “ตลาดเคลื่อนที่” คือตลาดในแต่ละวันนั้นถูกจัดให้มีขึ้นในพื้นที่ถนนต่างๆ ที่เปลี่ยนไปทุกวันภายในย่านๆ แต่มีรูปแบบที่เหมือนกันในแต่ละสัปดาห์ และสำหรับวันพุธนั้นอยู่ในพื้นที่โล่งของเอกชนด้วย ตลาดดังกล่าวจะมีกิจกรรมที่ต่อเนื่องตั้งแต่เช้าจนเย็น โดยมีลูกค้าตั้งแต่แม่บ้านที่มาจ่ายกับข้าวและผู้คนที่ย่างมาเดินเล่น โดยไม่เจาะจงว่าจะมาซื้อสินค้าหรือเพื่อสนทนาพูดคุยกัน (Kato, 1993: 116-119)

ภาพ 2-15 แสดงบรรยากาศของตลาดเคลื่อนที่ในเมืองโคชิ